

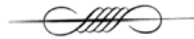
VINCZE GÁBOR

pinczegabor@gmail.com
történész (ÓNTE, Ópusztaszer)

Csendőrsorsok az 1945 utáni évtizedekben

Kutatási problémák és kérdőjelek

The Fate of Gendarmes in the Decades Following 1945
Research Problems and Question Marks

ABSTRACT

Based the French example, in 1881 the Gendarmerie, guarding order in the countryside, was founded in the Austro–Hungarian Empire as well. From that on, public safety could be described as similar to European standards. Despite of that, after 1945 the attitude of new political elite and some parts of society towards the Gendarmerie was quite negative. There weretwo keys reasons for that. A fraction of the Gendarmerie participated in the persecution of the illegal communist party’s members and followers before 1944, and took partin the deportation of the countryside Jews in 1944. However, when the Gendarmerie was dissolved on 10 May 1945, it was not for the latter but specifically for political reasons.After passing the legislation, former gendarmes were viewed ascollectively guilty and second-rate citizens, even if they had committed no crime at all. Gendarmes fleeing West from the Soviet Army in the Spring of 1945 and later returning were interned, and the same faith awaited their comrades who couldreturn from Soviet prison camps in 1950 (several years of forced labour awaited the latter).The gendarme officers were declared “principal war criminals” at the people’s tribunal, a typical political tribunal, established in 1945. Seven such officers were condemned to death and were executed, possibly more than a thousand of others were given prison sentences. In 1956, several gendarmes took active part in the revolution in the countryside, many of them were convicted after the revolution was suppressed. Those freed from prisons and internment camps were kept under state security surveillance for decades, even if they had no previous conflict with the communist regime. Studying the fate of former gendarmes after 1945 shows that,from the point of taking power in 1945 until the fall of the regime, the communists-feared them, even whenthe gendarmes were old and ill. In my study I review the problems of research, and illustrate different forms of gendarme-persecution,by presenting specific examples.

KEYWORDS

Hungarian Royal Gendarmerie, gendarmes, collective guilt, people's tribunal, internment, forced labour, deportation, the Hungarian Revolution of 1956, state security organs

DOI 10.14232/belv.2019.2.5   <https://doi.org/10.14232/belv.2019.2.5>

Cikkre való hivatkozás / How to cite this article: Vincze Gábor (2019): Csendőrsorsok az 1945 utáni évtizedekben. Kutatási problémák, és kérdőjelek. Belvedere Meridionale 31. évf. 2. sz. 77–103. pp.

ISSN 1419-0222 (print)   ISSN 2064-5929 (online, pdf)

(Creative Commons) Nevezd meg! – Így add tovább! 4.0 (CC BY-SA 4.0)

(Creative Commons) Attribution-ShareAlike 4.0 International (CC BY-SA 4.0)

www.belvedere-meridionale.hu

A Magyar Királyi Csendőrség történetével a nyugati magyar emigrációban, majd 1989 után Magyarországon több szerző foglalkozott.¹ Az intézménytörténeti tanulmányok azonban általában befejeződtek azzal, hogy 1945-ben a csendőrséget felszámolta az új hatalom. Azzal a szerzők már nem igen foglalkoztak, hogy milyen sors várt a volt csendőrökre. Alábbi dolgozatomban az elmúlt négy év kutatásai alapján összefoglalom, a csendőrsorsokkal kapcsolatban milyen kategóriákat lehet felállítani, és konkrét esetekkel illusztrálom a vázlatokat.

Mindenek előtt arra hívom fel a figyelmet, hogy a Magyar Királyi Csendőrséget 1881-ben az országgyűlés által megszavazott, és I. Ferenc József császár és király által február 14-én szentesített két törvénnyel állították fel. 65 évi működés után azonban a semmiféle közjogi legitimitással nem rendelkező, dálnoki Miklós Béla tábornok által vezetett ideiglenes kormány 1945. május 10-én egy egyszerű miniszteri (1.690/1945. M.E. sz.) rendelettel oszlatta fel azt.

A felosztatásnak kizárólag politikai oka volt: „*A M. Kir. Csendőrség a múlt népellenes kormányait feltétlen engedelmességgel kiszolgáltta [...] a magyar parasztság és a magyar munkásság ellen megszámlálhatatlan erőszakot követett el, ezért a magyar nép ítéletének végrehajtásaképpen az Ideiglenes Nemzeti Kormány megállapítja a csendőrségnek, mint testületnek a felelősséget² és intézményét megszünteti, szervezetét felosztatja.*”³ (Kiemelés – V. G.)

A csendőrség felosztatása kapcsán érdemes felhívni a figyelmet néhány tényre. A Horthy-rendszer intézményei közül egyes egyedül csak a csendőrség esetében állapították meg a testületi felelősséget, mintegy kollektíve bűnössé téve ezáltal a tagjait. A rendvédelmi testület felosztatását legerőteljesebben, legerőszakosabban a Magyar Kommunista Párt (MKP) vezetői, támogatói követelték, ami természetesnek mondható, hiszen a csendőrség a két világháború között az illegális

¹ A csendőrség történetéről egyebek mellett lásd REKTOR 1980, CSAPÓ 1999, KAISER 2002, PARÁDI 2012, PARÁDI 2015.

² Eredetileg a rendelettervezetben „*kollektív felelősség*” szerepelt, ezt változtatták – Miklós Béla, Vörös János, Faragho Gábor Valentiny Ágoston és Vásáry István javaslatára – „testületi” felelősségre az április 23-i minisztertanácsi ülésen. Lásd SZÜCS, 1997. 359.

³ *Magyar Közlöny* 1945. 26. sz. 3.

kommunista mozgalom üldözéséből kivette a részét. „*A kakastoll is eltűnik a magyar falvak életéből. Az utolsó minisztertanácson elfogadták végre Erdei Ferenc belügyminiszter javaslatát és rendeleti úton feloszlatták a csendőrséget. A rendelet helyesen értékeli a csendőrség múltbeli szerepét, amikor megállapítja, hogy ennek a testületnek tagjai feltétlen engedelmességgel szolgálták ki a múlt népellenes kormányait és kiméletlen, középkori eszközökkel és metódusokkal törtek a magyar demokratikus mozgalmak megsemmisítésére. A magyar munkásság és parasztság ellen megszámlálhatatlan erőszakosságot követett el a csendőrség. [...] A kakastoll volt a magyar feudalizmus hirdetője, hordozója, a csendőrök voltak a hűbéri rend öntudatos hívei, a magyar nép gonosz árulói, a népellenes politika gerinctelen szolgálói.*” – írta a szegedi Délmagyarország vezércikkírója.⁴

Az azonban elgondolkodtató, hogy nem csupán a kommunisták sürgették a csendőrség feloszlását, hanem a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front (vagyis a kormánykoalíció) alkotó polgári pártok, a Polgári Demokrata Párt/PDP, és a Független Kisgazdapárt/FKGP is támogatták ezt. (A kormányban az MKP-tag Molnár Erik népjóléti miniszter, és a „kriptokommunista”⁵ belügyminiszter, Erdei Ferenc a március 28-i minisztertanácsi ülésen azon az állásponton voltak, hogy „*testületi felelősséget kell kimondani.*” Velük ellentétben Vörös János, Valentiny Ágoston és Vásáry István, valamint Faragho Gábor úgy vélték, hogy „*aki büntetlen tudott maradni egy ilyen mindnyájuk által gyűlölt szervezetben, az feltétlen megérdemli, hogy minden téren megtartsa jogait*”. [Kiemelés – V. G.] Az április 18-i minisztertanácsi ülésen Miklós Béla a csendőrség feloszlásával kapcsolatban megjegyezte, hogy „*az ugyan gyűlöltté tette a nevét, mégsem tartja lehetőnek, hogy azokat testületileg együttesen vonják felelősségre.*”⁶)

Mivel magyarázható vajon az, hogy nem csak a kommunisták (akik érthető okokból 1944 előtt a rendvédelmi és állambiztonsági szervek célkeresztjében álltak) követelték a csendőrség felszámolását, hanem a polgári oldalt képviselő pártok is. Feltételezésem szerint ennek egyik magyarázata a csendőrség hatáskörének, illetve intézkedési jogának nem ismerete (vagy tudomásul nem vétele) volt. Míg ugyanis **a rendőr önálló intézkedésre volt jogosult, addig a csendőr nem rendelkezett önálló intézkedési jogkörrel.** Ahogy Pinczés Zoltán százados fogalmaz korabeli munkájában: „*a csendőrséggel szemben a főszolgabírónak és az alispánnak van felhívási joga*”,⁷ vagyis utasíthatták a csendőröket. A csendőrség a közigazgatási hatóság minden „felhívását” teljesíteni volt köteles. „*Azt lehet mondani, hogy a hatósági felhívás [...] katonai parancs jellegével bír*” – írja Pinczés.⁸ A „felhívást” csupán a szárnyparancsnok tagadhatta meg, de ezt neki is alaposan indokolnia kellett, és a kerületi parancsnokság a döntését felülbírálhatta.

A fentiek figyelembe vételével kell megítélni azokat az eseteket, amikor több alkalommal került sor a harmincas években arra, hogy a járási főszolgabíró az utolsó pillanatban betiltott egy ellenzéki választási gyűlést, a kirendelt csendőröket pedig utasította a tömeg feloszlására.

⁴ Délmagyarország 1945. április 27. (Kakastoll. Vezércikk.) A Délmagyarország hivatalosan a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front lapja volt, valójában kezdettől fogva az MKP irányította.

⁵ Erdei Ferenc (1910–1971) formálisan a Nemzeti Parasztpárt tagja volt, emellett azonban az MKP titkos támogatójaként mindenkor Rákosiék utasításainak hű végrehajtója. Hasonló politikus volt például a formálisan kisgazdapárti Ortutay Gyula is.

⁶ SZÜCS 1997. 304., 332.

⁷ PINCZÉS 1936. 410.

⁸ I. m., 409.

(Pinczés szerint „a csendőrséget karhatalomként csak akkor szabad igénybe venni, ha hatósági eljárásnál ellenszegülés fordul elő, vagy attól alapos indokok folytán tartani lehet”.⁹) Olykor sajnos fegyverhasználatra került sor, amelynek halálos áldozatai is lettek. Ezek az esetek (az egyik legismertebb az 1935-ös endrődi) nagy visszhangot váltottak ki, alkalmasak voltak a csendőrség presztízsének rombolására.

Arról sem feledkezhetünk meg, hogy a társadalom egy részében a csendőrséggel szemben kialakult ellenérzések egyik mozgatórugója az lehetett, hogy a világháború alatt a csendőröknek kellett biztosítani a hadviselő ország belső rendjét, és betartatniuk egyes, a háború miatt meghozott, népszerűtlen intézkedéseket.

Végül, de nem utolsósorban, a kommunista propaganda egyfelől a zsidók deportálásában való részvételt jelölte meg a testület megszüntetésének okaként (ámbátor a május 10-i rendeletben egy szóval sem említették ezt), holott a szervezet személyi állományának csak egy része – Kovács Zoltán András becslése szerint mintegy tíz százaléka¹⁰ – vett részt abban. Vele ellentétben Molnár Judit szegedi történész egyik cikkében azt állította, hogy „az őrsöktől a csendőrkerületi parancsnokságokig, nyomozó alosztályokig, a csendőrség teljes állománya rendelkezésre állt és részt is vett a zsidók összegyűjtésében, majd deportálásában.” Ezt az állítását kicsivel később úgy „pontosítja”, hogy „nem a csendőrség egy része, hanem nagyobbik része volt tevélegesen elősegítője a zsidónak minősített magyar állampolgárok pusztulásba vezető sorsának.”¹¹ (Kiemelések – V. G.) Állítását ő sem támasztja alá korabeli hiteles forrásokkal. Az általam eddig áttekintett népbíróági és állambiztonsági források egyértelműen cáfolják a sommás véleményét. A szegedi történész sok más mellett nem vesz tudomást két tényről: 1.) Azoknak az őrsöknek a legénysége, amelyeknek körzetében nem éltek „izraeliták”, értelemszerűen nem vett részt a deportálásban. 2.) Azokon az őrsökon pedig, amelyeknek a körzetében laktak zsidó származású lakosok, nem vehetett részt a teljes állomány a deportálásban, hiszen ez idő alatt is el kellett látni az alapvető feladatukat, a rend fenntartását. A fenti okok miatt kizártnak tartom, hogy a csendőri állomány nagy többsége részt vett volna a deportálásban – ám annak kiderítése, hogy hozzávetőlegesen mekkora volt ez az arány, még hosszú, aprólékos kutatást igényel.

Mielőtt a volt csendőrökkel szembeni retorziókról szót ejtenék, meg kell említeni, hogy az első években még olykor előfordult, hogy az 1944/45 fordulóján megszervezett „demokratikus rendőrség” vidéken átvett volt csendőröket. Nyilván szükség volt a szaktudásukra, hiszen a frissen toborzott rendőri személyzet ugyan (az MKP szemszögéből) politikailag megbízható volt, de a legelemibb szakmai tudással sem rendelkezett. A volt csendőröket azonban nem sokáig tűrte meg sorai között a kommunisták által felügyelt/irányított rendvédelmi testület, az esetek döntő többségében 1946–1947-ben eltávolították őket onnan.

⁹ I. m., 410.

¹⁰ KOVÁCS 2001. 104.

¹¹ MOLNÁR 2016.

IGAZOLÁSI ELJÁRÁSOK

A csendőrséget megszüntető 1945. május 10-i, 1690. számú rendelettel felállították „A volt csendőrségi személyek¹² igazolására alakult különleges igazolóbizottságot”. A bizottság történetét, működését még nem dolgozta fel senki. Az eddig megismert forrásokból annyit lehet tudni, hogy annak tagjait „*az egyes politikai pártok országos vezetősége*” (vagyis a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front/MNFF pártjai: Polgári Demokrata Párt/PDP, Független Kisgazdapárt/FKGP, MKP, Nemzeti Parasztpárt/NPP, Szociáldemokrata Párt/SZDP), valamint a Szakszervezeti Tanács jelölte ki, elnöke az első fél évben Révész Géza volt, őt követte Csató Pál, majd 1946. január 1-től Réti Károly. (Révész a Vörös Hadsereg tisztjeként tért vissza a Szovjetunióból és 1945-től az MKP vezetésének volt a tagja. A másik két személyről semmiféle adatot nem találtam, de gyanítható, hogy őket is az MKP delegálta a bizottság élére.) A bizottság megszűnését egyelőre nem sikerült megállapítanom, annyi bizonyos, hogy a *Magyar Közlönyben* 1949-től nincs nyoma a működésének.

Az igazolásra jelentkezőknek egy negyvenöt pontos, igen részletes kérdőívet kellett kitölteniük, melyben egyebek mellett még arra is kíváncsiak voltak, hogy „15. A legutóbbi népszámlálásnál milyen anyanyelvűnek és nemzetiségűnek vallotta magát?”, „16. Esetleg magyarosított nevét visszaváltoztatta-e?”, és „38. Milyen napilapot vagy folyóiratot vásárolt vagy olvasott leggyakrabban? Melynek volt előfizetője?”¹³ A kitöltött kérdőívhez csatolni kellett egy „önéletrást”, valamint különféle nyilatkozatokat, amelyekkel az illető igazolni próbálta, hogy megfelel az igazolás feltételeinek.

A *Magyar Közlönyben* időnként közzé tették a jelentkezők névsorát az adott személy lakhelyének feltüntetésével. A lakhely szerint illetékes közigazgatási hatóság ezt közzé tette (falragaszok vagy dobszó útján), és felhívták a lakosságot arra, hogy „*akik az igazolás alá vont személyek olyan magatartásáról, vagy cselekedetéről tudnak, mely az igazolási eljárás szempontjából lényeges (ez akár előnyös, akár hátrányos), a bizottság elnökének [...] szóban vagy írásban a tárgyalás előtt jelentse be.*”¹⁴ Ez az eljárás alapjaiban teremtette meg a rosszindulatú feljelentések áradatát, és lehetővé tette a vélt vagy valós sérelmeket elszenvedetteknek, hogy bosszúszomjukat kitöltsék a volt csendőrökön.

A bizottság első ülésére 1945. június 2-án került sor, a Belügyminisztérium Markó utcai épületében. Ekkor tizenöt volt csendőr ügyét tárgyalták,¹⁵ egyebek mellett Gyenes-Dienes András gazdasági századosét, dr. Drégelyi Béla századosét, Sárdy/Spilberger Gyula ny. alezredesét, Harsányi Imre őrmesterét, Garabuczi István tiszthelyettesét és Lakatos Ferenc őrmesterét. Úgy látszik, hogy aznap vagy idő hiányában nem tudtak végezni, vagy pedig a beidézetek egy része nem jelent meg, esetleg nem érkezett be olyan terhelő adat, amely alapján „nem igazoltnak” lehetett volna kijelenteni őket, mert néhány nappal később, 6-án, a második ülésen tizenegy volt csendőrnek – köztük a pár nappal korábban elhunyt, már „néhaiként” említett Garabuczinak – ismét tárgyalták az ügyét. (Nem ez volt az egyedüli ilyen eset, később is előfordult, hogy kétszer is megjelent ugyanannak a volt csendőrnek a neve a közzétett listákon.) A fentiekén kívül 16-án

¹² A megfogalmazás azt jelenti, hogy nem csak csendőrtisztekre, tiszthelyettesekre és közlegényekre, hanem gazdasági alkalmazottakra, irodai személyzetre (pl. „anyagszaki” tisztviselőre) is vonatkozott az előírás.

¹³ Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára (a továbbiakban: MNL CsML), a szegedi népbíróság iratai, XXV. 8. fond, Nb. 1546/1948., Timár Gergely népbíróági aktája, 25–26.

¹⁴ *Magyar Közlöny – Hivatalos Lap* 1945. május 13. 4. sz. 1.

¹⁵ Uo.

újabb 15 volt csendőr ügyét tárgyalták – a felsoroltak között még három, már elhunyt személy neve található meg.¹⁶ Nem csak korábban elhunyt volt csendőrök neveit találhatjuk meg az igazolás alá kerülők névsorában, hanem özvegyekét is.¹⁴

A jogszabály nem írta elő, hogy kötelező megjelenni a különleges igazolóbizottság előtt. Ezzel magyarázható, hogy a világháború után Magyarországon tartózkodó, mintegy 15 ezer csendőr közül a *Magyar Közlöny – Hivatalos Lap* adatai szerint nagyjából 7400 volt csendőr (vagy csendőrözvegy) nyújtotta be az igazolási kérelmét. Közülük 1949. december 20-ig mindössze 465 személyt nyilvánítottak „igazoltnak”.¹⁸ Az eddig áttekintett igazolásai iratokból az derül ki, hogy a rendkívüli igazolóbizottság olyan volt csendőröket sem nyilvánított „igazoltnak”, akiket a volt szolgálati helyük nemzeti bizottsága (olykor a helyi MKP-alapszervezet!) igazolásra ajánlott. Az eddig megismert iratokból egyébként nem derül ki, milyen alapon döntöttek el a bizottság tagjai, hogy kit nyilvánítottak „igazoltnak”, és kit nem.

A jogszabály szerint azt lehetett „igazoltnak” minősíteni, aki „a) a németellenes ellenállási mozgalomban személyesen és hatékonyan részt vett; b) az ország felszabadulása előtt működött kormányok törvényeivel, rendeleteivel, intézkedéseivel és utasításaival tevőlegesen vagy szolgálati mulasztással szembe fordult, vagy c) bár szolgálatát ellátta, tényleges segítséget nyújtott demokratikus szervezkedéseknek, vagy azokban résztvevő egyéneknek.”¹⁹ – vagyis 1945 előtti értelemben megszegték a törvényeket, sőt, az esküjükben vállalt kötelezettségeiket is. Meg kell azonban jegyezni, hogy azért, mert valakit „igazoltnak” minősítettek, a későbbiekben még kerülhetett népbíróság elé, tehát ez nem jelentett semmiféle „védelmet” a későbbiekre nézve. (Egyebek mellett lásd Antal Ferenc főtörzsőrmester esetét, akit „igazoltnak” nyilvánított a különleges igazolóbizottság, ennek ellenére pár hónappal később népbírósági eljárás indult ellene, első fokon két év fegyházra ítélték, ám másodfokon fölmentették.²⁰)

A mintegy 7000 „nem igazoltnak” nyilvánított volt csendőrnek (és azoknak, akik meg sem jelentek az igazolóbizottság előtt), valamint hozzátartozóiknak az illetményét, nyug- és kegydíj igényét megszüntették. Mivel a tiszthelyettesek és a legénységi állományúak döntő többsége paraszti származású volt, 1945 után legtöbbjük földművelésből próbálta eltartani önmagát és a családját. Azok, akik – a rákosista-kádárista propaganda szerint – „kiszolgálták a Horthy-fasiszta rendszert”, eleve nem számíthattak arra, hogy képességeiknek, tudásuknak, iskolázottságuknak megfelelő álláshoz juthatnak. „Azok a csendőrök, akik a deportálástól és a bírósági eljárásoktól megmenekültek, a »felszabadulás«-t követő években segéd munkásokként tudtak csak elhelyezkedni. Fizetésük a létminimum fenntartására szolgált, életük örök rettegés volt. Senki nem merte vállalni azt a kockázatot, hogy értelmi nivójukhoz méltó munkahelyre betegye őket, mert ez az 1950-es évek legveszélyesebb játéka volt.” – írta dr. Rektor Béla volt csendőr százados, aki 1948-ban menekült nyugatra.²¹

¹⁶ *Magyar Közlöny – Hivatalos Lap* 1945. június 6. 44. sz. 1.

¹⁷ Lásd például a *Magyar Közlöny – Hivatalos Lap* 1945. július 14-i, 76. számában felsorolt listát.

¹⁸ *Magyar Közlöny* 1949. december 21. 265. sz. 1.

¹⁹ *Magyar Közlöny* 1945. május 10. 26. sz. 3. (Id. Mester Zsoltnak azért ítélték meg a kegydíj folyósítását, mert „a volt tanácsköztársaság alatti magatartása és baloldali politikai meggyőződése miatt” hátrány érte 1944 előtt. *Magyar Közlöny – Hivatalos Lap* 1946. december 11., 197. sz. 1.)

²⁰ Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (a továbbiakban: ÁBTL), 3.1.9. V-115984.

²¹ REKTOR 1980. 301.

Simon János tatai őrmester esete

Simon János 1914-ben született Székesfehérváron, egyszerű családban, az édesapja gyári munkás volt. Hat elemit végzett. (Egy, – cím nélküli, feltehetően a különleges bizottság által készített összefoglaló anyag²² szerint – négy polgári iskolai végzettséggel is rendelkezett.) Iskolái elvégzése után segédmunkásként dolgozott, különböző építkezéseken. 1935. október 1-vel vonult be a honvédséghez. Két évvel később, a leszerelése után jelentkezett csendőri szolgálatra. Az első alkalommal a jelentkezését visszautasították, mert az apját három hónapra ítélték, sztrájk szervezése miatt. Végül némi protekció segítségével mégis csak felvették. Először a vámospércsi őrsre került próbacsendőrként. 1938-ban elvégezte a makói csendőr iskolát. Ezt követően a pécsi csendőrkerülethez helyezték. Előbb a kiskőszegi őrsön szolgált, majd 1941. december 30-val áthelyezték a Pécshez közeli, egerági őrsre azzal az indoklással, hogy állásához nem illő nővel tartott fenn kapcsolatot, aki egyszerű varrónő volt. Nősülési kérelmét 1944 tavaszán nyújtotta be, de visszadobták a kellő anyagi feltételek hiányában, ráadásul a leendő anyósa és apósa ellen is kifogást emeltek (a rokonságban ugyanis akadt szociáldemokrata párttag és egy orosz származású személy). Mivel emiatt kérte a leszerelését, augusztusban mégis csak engedélyezték a nősülését. 1944. augusztus 25-én járőrvezetői tanfolyamra vezényelték Tatára. Ezt december végén fejezte be. A szovjet hadsereg közeledtekor az iskolai keretet elvezényelték a településről, de ő betegsége miatt helyben maradt. Az ellenség megérkezése előtt civilbe öltözött, majd amint tehetette, a Székesfehérváron maradt családjához utazott.

1945. május 5-én küldte be a nyilatkozatát a különleges igazolóbizottságnak. Az ehhez csatolt „életleírásban” az alábbi olvasható: *„Aktív németellenes magatartást, mint csendőr őrmester, kifejteni nem tudtam, mert nem állt módomban. [...] Politikai nyomozást soha nem végeztem. Azonban németellenességemet ahol tudtam, hangoztattam és főleg a német Volksbundistákat üldöztem.”* Arra is hivatkozott, hogy 1942-ben elfogta a Volksbund egyik községi ifjúsági vezetőjét, ami miatt feljelentették, de a vizsgálat végeredményeként a helyén maradhatott. A zsidók deportálásában nem vett részt, mivel körletében nem éltek zsidó származású lakosok. Végül megjegyezte: *„A kommunistákat soha nem üldöztem, mert magam is szegény munkás családból származok és testvéreim is mind iparosok és munkások.”*²³

Igazolását a *Magyar Közlöny* 1946. augusztus 25-i számában tették közzé. Későbbi sorsa ismeretlen.

A „NYUGATOSOK”

Míg az igazolási eljárás az összes „csendőrségi személyzetet” érintette (függetlenül attól, hogy kérte-e az igazolását vagy sem), az internálás döntően a „nyugatosokat” sújtották (illetve azok egy részét is, akik ellen népbírósi eljárást folytattak le, de ezekről az ügyekről lásd később).

A Belügyminisztérium 148.484/945.B.M.IV.12. számú (nyilvánosságra nem hozott) rendelete alapján internálták az összes nyugati hadifogságból visszatért csendőrt (valamint a hivatásos katonatiszteket). Előbbiek számát 1950-ben több, mint 3000-re tették.²⁴ Azoknak a döntő többségét,

²² ÁBTL 3.1.9. V-85714, 79.

²³ ÁBTL 3.1.9. V-85714, 87–88. (Itt, és a továbbiakban betűhív közlést alkalmazok.)

²⁴ <https://www.csendor.com/konyvtar/biografia/osszeallitasok/Kommunista%20jelentese%20csendorokrol%20%20cc%201950.pdf> Letöltve 2018. szeptember 10-én.

akik megszabadultak az amerikai, brit vagy francia hadifogságtól, és magyar földre léptek, vagy már közvetlenül a határszélen (Rajkán, Szentgotthárdon vagy máshol), vagy a Hazatelepítési Kormánybiztosság komáromi kirendeltségén hallgattak ki. Ezt követően rendőrbiztonsági őrizetbe helyezték őket.²⁵ Az internálás tarthatott pár hónapig, de akár egy évnél hosszabb ideig is. Ha az internálást belügyminisztériumi véghatározattal megszüntették, az illető automatikusan rendőrhatalom felügyelet (ref.) alá került. Ez akár több évig is eltarthatott.

Bácsi Péter őrmester esete

Bácsi Péter 1919-ben született Hajdúböszörményben, földműves családban. A Győri Rendőr-főkapitányság Politikai Osztályán 1945. szeptember 12-én felvett vallomása szerint három középiskolát végzett, majd 1940. december 1-vel Szolnokon lépett a csendőrség kötelékébe. A tiszavárkonyi őrsön lett járőrtárs, majd elvégezte a nagyváradai hét hónapos csendőrképzést, utána visszakérült az őrsre. 1944. február 10-én Tiszavárkonyból áthelyezték Dévaványára, a lovas csendőrök mellett volt gyalogos csendőr. *„A zsidók összeszedésében [június 16–18.] részt nem vettem, mert akkor temették édesapámat, egy hét szabadságot kaptam.”*²⁶ – áll a vallomásában. 1944. október 7-én elhagyták Dévaványát, először Gödöllőre irányították az őrs legénységét, majd onnan Balassagyarmatra. Onnan Dunaszerdahelyre vezényelték őket, ott teljesített szolgálatot 1945. március végéig, amikor az őrs kitelepült Németországba. 1945. május 4-én esett Salzburg környékén, Wagingnál amerikai fogságba. Onnan 1946. február 15-én tért haza.

Aznap, vagyis 1946. február 15-én a Győri Rendőr-főkapitányság Politikai Osztályán az 1743/1945. sz. véghatározattal elrendelte az internálását. A véghatározatban a Belügyminisztérium 148.484/1945.B.M.IV.12. sz. rendeletére hivatkoztak, mely szerint *„a teljesített szolgálatnak minőségére való tekintet nélkül a nyugatról hazatérő csendőrök internálandók. Kivételt képeznek azok, akiket az 1690/1945. M.E. rendelet alapján »A volt csendőrségi személyek igazolására alakult különleges igazoló bizottság« igazolt.”* A 334.30.Bp./1946.IV/4. sz. véghatározatával megszüntette a rendőrhatalom őrizetét, és elrendelte hajdúböszörményi tartózkodási hellyel a rendőrhatalom felügyeletét.²⁷

1946. július 16-án a Hazahozatali Kormánybiztosság Hegyeshalmi Kirendeltségének vezetője, Fórizs Sándor százados azt közölte a Hajdúböszörményi Rendőr-főkapitányság Politikai Osztályával, hogy Bácsi Péter volt csendőr őrmesternek a *„politikai és általános magatartása ezideig kifogástalan.”* (Szeptember 11-én a százados azt is igazolta, hogy *„az ország felépítő munkájából tevékenyen kivette a részét. Minden tekintetben meg voltam vele elégedve.”*²⁸) Végül felhívta a politikai osztályt, hogy *„nevezett előlétele és politikai magatartása után hatósága területén a nyomozást folytassa le és azzal eredményéhez képest véleménye szerint járjon el.”*²⁹ Augusztus 2-án Garami Zoltán

²⁵ Sokan nem mertek hazatérni. Egy 1950-es, az amerikai hatóságoknak összeállított memorandum szerint 1945 márciusában mintegy 50 tiszt és 1000 „legénységi állományú csendőr” tartózkodott Németországban. (<http://csendor.com/site/memorandum-m.pdf> Letöltve 2018. szeptember 10-én.)

²⁶ ÁBTL 3.1.9. V-5249, 8.

²⁷ ÁBTL 3.1.9. V-5249, 11.

²⁸ ÁBTL 3.1.9. V-5249, 7.

²⁹ ÁBTL 3.1.9. V-5249, 5.

főhadnagy, a hajdúböszörményi politikai osztály vezetője 245/1945. Pol. sz. alatt válaszolt a megkeresésre. Közölte, hogy lefolytatta a nyomozást az ügyben és megállapította, hogy ameddig a településen tartózkodott, „népellenes bűncselekményt nem követett el, ellene politikai téren kifogás nem merült fel.”³⁰

Valószínűleg ennek tudatában 1947. március 21-én Bácsi Péter egy nyilatkozatot küldött el a különleges igazolóbizottságnak. Ebben felsorolta, hogy hol szolgált, leszögezte, hogy a zsidók deportálásában nem vett részt, valamint azt is közölte, hogy amerikai hadifogságból jött haza. Az egyik kérdésre az alábbi választ írta: „A hadbalépést a német imperializmus érdekében folyó, hiábavaló sok szenvedést és jelentő áldozatnak tekintetem. [...] Erről azonban – mint csendőr – nem nyilatkozhattam.” Végül azt, hogy igazolása esetén „a demokratikus rendőrség kötelékébe való felvételemet óhajtom kérni.”³¹ (Később a beadványához csatolt több dokumentumot, egyebek mellett a tiszavárkonyi nemzeti bizottság 1947. január 16-i igazolását, amelyben egyebek mellett leszögezték: a volt csendőr „semmilyen népellenes vagy erőszakos cselekményt nem követett el”, sőt, amikor 1943–44-ben a helyi KMP/Békepart „szervezkedést és propaganda tevékenységet fejtett ki”, neki ugyan volt erről tudomása, de senkit sem jelentett fel, gyakorlatilag „falazott” a helyi kommunistáknak. Ezért egyhangú határozattal javasolták az igazolását.³²)

Július 10-én kézzel írott levelet küldött az Államrendőrség Hajdú vármegyei kerületi szemlélőjének, melyben kérte a rendőrhatalmát megszüntetését. Arra hivatkozott, hogy 1946. február 15-től szeptember 12-ig Hegyeshalmon volt internálva, a tábor vezetőjének megkeresésére pedig a hajdúböszörményi politikai osztály megállapította, hogy „népellenes bűncselekményt” nem követett el, és jelentkezési kötelezettségének 1946. szeptember 19. óta pontosan eleget tett. Végül hivatkozott arra, hogy a családját mezőgazdasági munkából tartja el, és a betakarítási idényben a jelentkezési kötelezettség akadályozza a munkába állását.³³ A fennmaradt állambiztonsági iratokból nem világos, hogy beadványának mi lett a következménye. Annyi bizonyos, hogy 1947 nyarán még mindig rendőrhatalmát felügyelet alatt állt.

Szeptember 27-én a debreceni rendőrfőkapitányság állambiztonsági osztályán Mészáros László alhadnagy azt jelentette, hogy Bácsi pontosan eleget tesz a rendőrhatalmát felügyelet követelményeinek, és feleségének a tíz holdnyi földjén gazdálkodik. „A régi rendszernek a híve. Baráti köre nyugatról későn hazaszivárgott jobboldali beállítottságú egyénekből tevődik össze. Jobboldali pártok vezetőivel tart fenn kapcsolatot. A demokráciába nem kíván beleilleszkedni.”³⁴

Valószínűleg Mészáros alhadnagy minősítése miatt október 27-én további hat hónappal meghosszabbították a rendőrhatalmát felügyeletet. Az indokolás szerint a felülvizsgálati eljárás eredménye szerint „nevezett nem tanúsított olyan magatartást, amely szerint a szabadságkorlátozó intézkedés megszüntetése indokolt lenne.”³⁵

³⁰ ÁBTL 3.1.9. V-5249, 6.

³¹ ÁBTL 3.1.9. V-5249, 56–58.

³² ÁBTL 3.1.9. V-5249, 23–25.

³³ ÁBTL 3.1.9. V-5249, 15–16.

³⁴ ÁBTL 3.1.9. V-5249, 32.

³⁵ ÁBTL 3.1.9. V-5249, 34.

A rendőrhatalósági felügyelet egészen 1948 tavaszáig fennállt. Március 18-án dr. Molnár Győző alezredes felkérte a Belügyminisztérium Államvédelmi Osztály debreceni kirendeltségének a vezetőjét, hogy tegye meg javaslatát a rendőrhatalósági felügyelet felülvizsgálatával kapcsolatban. Erre április 11-én Egri András hadnagy írt egy jelentést róla, mely szerint a ref. előírásait rendben betartja, nyilvános helyeket, gyűléseket nem látogat, családi környezetén kívül mással nem érintkezik, baráti köre nincs, de „*igyekszik a földmunkás és baloldali emberek társaságát keresni. Politikailag senki előtt nem nyilatkozik. Látszólagosan igyekszik a demokráciába beleilleszkedni.*”³⁶ Ezek után 1948. április 16-án a debreceni rendőrfőkapitányság körzeti szemléllője, Molnár alezredes a vég-határozatával „*kifogástalan magatartására tekintettel*” megszüntette a rendőrhatalósági felügyeletet.³⁷

A fennmaradt állambiztonsági irataiból nem lehet megtudni, hogy a volt „nyugatos” csendőr őrmesternek mi lett a sorsa. Valószínűleg az 1956-os eseményekben nem vett részt. Az utolsó irat vele kapcsolatban 1964. szeptember 7-én keletkezett. Aznap a Hajdú-Biharmegyei Rendőrfőkapitányság III/III. alosztályán Gaál Lajos százados úgy határozott, hogy lezárja a figyelő-dossziéját, és meghagyja alapnyilvántartásban.

A SZOVJET HADIFOGSÁGBÓL HAZATÉRTEK

A csendőrök közül mintegy háromezren szovjet hadifogságba kerültek, döntő részük az ország területén. Ennek az az oka, hogy a csendőrállomány egy részét már 1944 őszén–végén – különböző honvéd alakulatok közé beosztva – bevetettek a szovjetek elleni harcok során, sokan pedig Budapest védelmében vettek részt.³⁹ Voltak olyan szerencsések, akiket pár hónap fogság után szabadon bocsájtottak, de a döntő többséget kihurcolták az országból. Arra is tudunk példákat, hogy ugyan az amerikaiak fogságába estek Ausztriában, de azok átadták őket a szovjeteknek, emiatt számos „nyugatos” szovjet hadifogságból térhetett haza.

A szovjet hadifogságba esett volt csendőrök egy részét már 1947-ben haza engedték, de nagyobb hányadukat csak 1950-ben. Megérkezésük után valamelyik szűrőtáborban mindenkit részletesen kihallgattak. Ezek után a szerencsésebbeket pár hónapi internálás után haza engedték, egy részüket azonban a kazincbarcikai internáló- és kényszermunkatáborba hurcolták. Végül pedig számos csendőrt a szovjet katonai bíróságok – különböző mondvacinált okokra hivatkozva – 25 évre ítélték, ők csak Sztálin halála után kerülhettek vissza Magyarországra.

³⁶ ÁBTL 3.1.9. V-5249, 46.

³⁷ ÁBTL 3.1.9. V-5249, 50.

³⁸ Az Állambiztonsági kézikönyvtár szerint az alapnyilvántartás: „*országos méretekben kimutatja az állam elleni és más politikai bűncselekményekért elítélt, ilyenért eljárás alatt állt-álló személyeket. Választ ad arra, hogy milyen az ellenőrzés alatt álló személy 1945 előtti és 1956-os kompromittáltsága, volt-e ezért letartóztatva. Az ebben elhelyezett terhelő, kompromittáló adatok priusz tárgyát képezik.*”

³⁹ A sorozott legénységből összeállított ún. sorcsendőr zászlóaljat 1942-ben állították fel Galántán, de még csak belső karhatalmi feladatok ellátására. Ezt 1944-ben vetették be a szovjetek ellen a Csepel-szigetnél. 1944-ben föllállítottak két másik zászlóaljat is, akik Ausztriába vonultak. Lásd Rektor, 482.; Sőregi 2010.

Balogh Mihály főtörzsőrmester esete

Balogh Mihály 1905-ben született a hajdúsági Földesen, 10 holdas földműves családban. Tíz testvére volt, hat vérszerinti és négy mostoha. Ő is hat elemi végzettségű, mint a csendőrség nagy többsége, majd a szülei földjén dolgozott, illetve cseléd volt. 1925. április 1-től szolgált a csendőrségen. 1926. április 1-ig próbacsendőrként volt, illetve a ceglédi járőrvezetői iskolán tanult. 1926. április 1-től 1927. december 15-ig Tiszaszöllősen, 1927. december 15-től 1930. december 15-ig a recski őrsön járőrtárs, szakaszvezető volt, utána 1932. április 1-től szeptember 1-ig a makói járőrvezetői iskola hallgatója. 1934. május 15-ig a gyöngyösi őrsön szolgált, mint járőrtárs őrmester. 1934. május 15-től 1936. május 15-ig Pétervásáran járőrvezető. 1935. május 15-től 1940. szeptember 1-ig Kömlőn az őrsparancsnok-helyettes feladatának ellátásával bízták meg, már törzsőrmesteri rangban. 1940. szeptember 1-től 1941. május 1-ig a szombathelyi őrsparancsnokképző iskola hallgatója volt, ennek elvégzése után október 25-ig a parádi őrs parancsnoka, már főtörzsőrmesteri rangban. 1941. október 25-től 1944. december 16-ig a Gömör megyei Rimaszécsen volt szintén őrsparancsnok. Visszavonulás közben Rimapálfalván esett szovjet hadifogságba 1944. december 16-án.⁴⁰

Ő is 1950 végén szabadult a hadifogságból. December 3-án Budapesten egy 34 pontos kérdőívet kellett kitöltenie, melyben részletesen ismertette a csendőrségen belüli pályafutását. A kérdőív alatt ceruzával Hegedűs Gyula rendőr hadnagy megjegyezte: „*Alatomos hazudós nemmegbízható egyéniség. 20 évig volt cső. Feltételezhető, hogy népellenes cselekedeteket végzett. Javaslat: internálás.*”⁴¹ Aznap Hegedűs kézzel íratott vele egy pár soros nyilatkozatot: „*1925-ben jelentkeztem önként a cső.-hez. A próba idő letelte után szk. rendfokozatot kaptam. Ettől az időtől számítva különböző őrsökön teljesítettem szolgálatot 1944. dec. 16.-ig. Fogságba Rimapálfalva községbe estem, ahol a szolgálati helyem is volt. Harcoló alakulatnál nem voltam. Fogságom ideje alatt különböző helyeken dolgoztam, mint sm.*”⁴² A kihallgatása után előbb a kecskeméti internáló-munkatáborba került, majd onnan a kazincbarcikai kényszermunka-táborba, ahol kőművesként dolgozott (akárcsak a szovjet hadifogsága idején).

1951. június 12-én Budapesten Hullai Lajos államvédelmi százados jelentést írt róla. Ebben az olvasható, hogy a Szovjetunióból hazatért Balogh „*politikai szempontból nem megbízható, ezért internálása államvédelmi szempontból szükséges.*”⁴³ Kazincbarcikán 1951. augusztus 15-én írtak vele egy „önéletrást”. Ebben ismételtlen összefoglalta a csendőrségen belüli pályafutását, végül azt írta, hogy a szüleirol semmit sem tud, rokonai külföldön nincsenek.⁴⁴

1952. augusztus 23-án Kazincbarcikán Szűcs Béla áv. hadnagy jellemzést írt róla: szerinte a felesége 180 holdas „kulák”. (Ez természetesen képtelenség, hiszen a 100 hold feletti birtokokat – néhány kivételtől eltekintve – 1945-ben kisajátították.) „*A SzU-ban rossz munkás volt, antifa [sic!] ellenes tevékenységet fejtett ki. Táborbani magatartása lázító, elégedetlen, destruáló, közepes munkás, százaléka 110 %.*”⁴⁵

1952. szeptember 2-án Kazincbarcikán Szabó 2. Sándor áv. alhadnagy hallgatta ki. A felvett jegyzőkönyv szerint azt állította, hogy azért jelentkezett a csendőrséghez, mert nem szeretett

⁴⁰ ÁBTL 3.1.9. V-20103/1. 4–7., 19.

⁴¹ ÁBTL 3.1.9. V-20103/1. 7.

⁴² ÁBTL 3.1.9. V-20103/1. 14.

⁴³ ÁBTL, 3.1.9. V-20103/1. 15.

⁴⁴ ÁBTL 3.1.9. V-20103/1. 21–24.

⁴⁵ ÁBTL 3.1.9. V-20103/1. 14.

a mezőgazdaságban dolgozni („szégyennek láttam a családra nézve, hogy cseléd legyek”⁴⁶ – mondta). „Elismerem azt, hogy azokon az őrsökön, ahol szolgáltam és annak hatáskörében tartozó falukban, voltak beszervezett besúgóim, melyeket főleg kocsmárosok, kisbírók, borbélyok, éjjeli őrkökből alkalmaztam...”⁴⁷ Azt is elismerte, hogy „1944. ápr.-ban, amikor megkaptam az utasítást a zsidók összeszedésére, utána a feledi főszolgabíróságra mentem, ahol Báriné [?] és Feledi és a[z] Ajnácskő község cső. őrsparancsnokával a főszolgabíró jelenlétében meghatároztuk a legalkalmasabb helyet, ahol el tudjuk helyezni a környék[beli] zsidókat, s erre a Rimaszécsi községet találtuk legjobbnak, mivel itt lakott a legtöbb zsidó család,⁴⁸ valamint a középpontba esett a község.” Azt is elmondta, hogy a gettózás idején egy hétig ott tartózkodott egy miskolci csendőrnnyomozó, aki „több zsidót durván bántalmazott és megverte azokat.”⁴⁹ Végül elismerte, hogy 1945. október 15. után Bánréven felesküdt Szálasira.

1952. szeptember 25-én Tóth László áv. százados a kényszermunkatáborban környezettanulmányt⁵⁰ készített róla: „Két testvére van, az egyik most nősült, katona volt, munkaszolgálaton teljesített szolgálatot. Így, mint katona, 4 hónapig fogságban volt, előttem ismeretlen okok miatt.” Jelenleg a bánhalmi állami gazdaságban dolgozik, a másik testvére egy „középparaszt” felesége.⁵ Pár nappal később, 30-án Szabó 2. Sándor áv. alhadnagy újabb jelentést írt róla, melynek végén azt közölte, hogy a „Szovjetunióban különböző lágerokban dolgozott építkezéseknél mint segédmunkás a hazaszállításig, 1950. decemberéig. A felülvizsgálat után a kecskeméti majd a kazincbarcikai táborba lett internálva. Jelenleg az építkezésnél mint kőműves dolgozik.” A családja Kunhegyesen lakik, a feleségét „kulák-listára” tették, egyik testvére munkaszolgálatos volt. „Rendszerünkkel szemben ellenséges magatartást tanúsítanak.”⁵² A fentiek miatt javasolta, hogy a KÖMI-nél⁵³ tartsák vissza az építkezés befejezéséig.

1953. július 7-én 1034/VII.26. sz. határozattal Lovasi János büntetésvégrehajtási százados megszüntette az internálását. Augusztus 12-én aláírtak vele egy nyilatkozatot, miszerint semmiről sem beszélhet, amit a táborban látott, mert akkor „államtitkot” sért meg.

Az „ellenforradalmi eseményekben” nyilvánvalóan nem vett részt, különben ennek nyoma lenne a dossziéjában. A csendőr múltja miatt azonban 1961. január 31-én Zana Sándorné rendőr hadnagy és Orozsi Istvánné százados, csoportvezető határozatot hoztak arról, hogy meghagyják az operatív nyilvántartásban. 1964. december 21-én a Hajdú-Bihar Megyei Rendőrfőkapitányság III/III. alosztályán Kovács János főhadnagy és Bezzeg László százados úgy határoztak, hogy továbbra is nyilvántartásban kell hagyni. Végül azonban 1965. január 25-én a BM III/2. (operatív nyilvántartó) osztályon Ács Ferenc alezredes, alosztályvezető törölte a dossziéját – ezzel véget ért az állambiztonsági megfigyeltetése. További sorsáról a források hiányában semmit sem lehet tudni.

⁴⁶ ÁBTL 3.1.9. V-20103/1. 19.

⁴⁷ Uo.

⁴⁸ Rimaszécsen az 1941-es népszámlálás idején 126 izraelita lakos élt. Lásd Kepecs–Klinger, 1993. 148.

⁴⁹ ÁBTL 3.1.9. V-20103/1. 20.

⁵⁰ Az Állambiztonsági kézikönyv szerint: „titkos nyomozati (operatív) eszköz, amelynek célirányos alkalmazása, felhasználása segíti, meggyorsítja a bűncselekmények megelőzését, felderítését, az ügyek realizálását.”

⁵¹ ÁBTL 3.1.9. V-20103/1. 26.

⁵² ÁBTL 3.1.9. V-20103/1. 16.

⁵³ A KÖMI a Közérdekű Munkák Igazgatósága rövidítése, ez szervezte és irányította az ország területén lévő kényszermunkatáborokat.

CSENDŐRÖK A NÉPBÍRÓSÁGOK, BÍRÓSÁGOK ELŐTT

1945. február 5-én megjelent a népbíráskodásról szóló 81/1945. M.E. számú miniszterelnöki rendelet. Ennek megalkotói abból indultak ki, hogy a népbíróság tulajdonképpen egy rendkívüli különbíróság, ezért számos olyan elemet építettek be a működésébe, amelyre addig nem volt példa. A legfontosabb változás a klasszikus jogelvhez és joggyakorlathoz képest az volt, hogy tudatosan figyelmen kívül hagyta a **nullum crimen sine lege** és a **nulla poena sine lege** (nincs bűncselekmény törvény nélkül; nincs büntetés törvény nélkül) alapelveket. Az első paragrafus ugyanis leszögezte: a „háborús bűnösöket” akkor is felelősségre lehet vonni, ha tettük elkövetésekor cselekedetük nem minősült büntettnek.

Az országban huszonnégy népbíróság kezdte meg a működését.⁵⁴ A népbírószági tanácsok elnökeit az igazságügyminiszter nevezte ki. Az „ülönköket” az MNFF-et alkotó öt párt, valamint 1945. május 1-től az Országos Szakszervezeti Tanács delegálta. (1947-ben a PDP-s delegáltakat kizárták a népbírószági tanácsokból.) A 81/1945. M.E. számú rendelet értelmében a tanácsvezető bírónak nem volt szavazati joga, a feladata csak arra szorítkozott, hogy a laikus bírót segítse, a büntetés kiszabása kérdésében felvilágosítást adjon, de a 1440/1945. ME. számú rendelet módosítása után szavazategyenlőség esetén ő is szavazhatott.

Fellebbezni másodfokon a Népbíróságok Országos Tanácsához (a továbbiakban: NOT) lehetett. A NOT tanácsai is az említett politikai pártok egy-egy, egységes bírói vagy ügyvédi oklevéllel rendelkező kiküldöttéből alakultak meg, ám ebben az esetben a szakszervezetek nem rendelkeztek delegálási joggal. Mivel a fellebbviteli fórumot szakjogászokból alakították meg, ezért majdnem minden második esetben lefelé módosították a büntetés nagyságát (vagy egyenesen felmentették az elítéltet), emiatt pedig komoly politikai, illetve sajtótámadások érték. Ugyanakkor az is megfigyelhető, hogy ha – politikai nyomásra – másodfokon nem mertek felmentő ítéletet hozni, annyi (vagy közel olyan mértékű) letöltendő börtönbüntetést szabtak ki a tanácsok, amennyit előzetesben már amúgy is eltöltött a vádlott. Ez első fokon is gyakran előfordult.

1947–49 során a „kellő ügyfélforgalommal” nem rendelkező népbíróságokat megszüntették, és a befejezetlen ügyeket más népbírósnak adták át (például a megszüntetett bajai és gyulai népbíróságok ügyei a szegedihez kerültek). 1950 tavaszán fejezte be tevékenységét az utolsó, még működő népbíróság, a szegedi, valamint a NOT és a Népfőügyészség is.

A népügyészségek és népbíróságok korabeli és későbbi megítélése – politikai beállítottságtól függően – igen eltérő. Ami a politikusok véleményét illeti, 1945–46-ban sokan értettek egyet Bálint Sándor kereszténydemokrata képviselővel, aki a nemzetgyűlésben kijelentette: „*a népbíróság alapjában véve pártbíróság*”. Duba Gyula pártonkívüli képviselő pedig ehhez még hozzátette: „*már nem a pártok bírósága, hanem a marxista [értsd: a kommunista – V. G. megj.] pártnak a bírósága*”⁵⁵ a népbíróság.

A fentieket még azzal kell kiegészítenem, hogy a népbíróságokról „*a társadalomban kialakult képet az is jelentősen befolyásolta, hogy az erőszakoszervekbe lévő volt deportáltak és munkaszolgálatosok gyakorta fizikai erőszakkal párosult nyomozásai után a büntetőeljárásokban számos*

⁵⁴ Számos esetben előfordult, hogy olyan nagyobb településeken, melyeken önálló népbírószágot nem állítottak fel, valamint olykor kisebb településeken (amikor a nagy létszámú tanú utaztatása költséges lett volna) ügynevezett kihelyezett népbírószági tanácsok tárgyalták az ügyeket. Ekkor a népbíró és a népügyész utazott el a főtárgyalás helyszínére, és a helyi pártszervezetek által delegált népbírákkal együtt ítéleztek.

⁵⁵ Idézi dr. LUKÁCS 1979. 162., 165.

zsídó vallású népügyész és népbíró tevékenykedett. [...] *A feljelentők, valamint a vád és védelem tanúi között sokszor a valóságot meghaladóan a bosszúvágy volt érzékelhető.*” – állapítja meg a téma egyik legjobb magyarországi szakértője, dr. Zinner Tibor.⁵⁶

A szegedi és a gyulai népbíróságok ítélkezési gyakorlatáról az általam eddig feldolgozott, mintegy kétszáz eljárás alapján a következők mondhatók el. A feljelentések háttérében az esetek nagy részében egyéni bosszú, vagy anyagi haszonszerzés állt. A Magyar Államrendőrség kommunista irányítás alatt álló helyi politikai (rendészeti) osztályain folyó kihallgatások irányított kérdések szerint zajlottak, a vallomások jegyzőkönyvezése pedig sablonszerűen, a későbbi vádiratban lefektetett koncepció alátámasztása céljából történt. Az „érdektelenként” megjelölt kihallgatott, sértett tanúk a terheltek megbüntetését kívánták, egyértelműen elfogultak volt velük szemben. Számos esetben a főtárgyalásokon, a szembesítések során derült ki, hogy korábban a kihallgatást végző politikai rendészet detektívjei különféle erőszakot, ráhatást gyakoroltak a tanúkra a kívánt eredmény elérése érdekében, vagy a vallomások tisztázása során egyszerűen meghamisították a jegyzőkönyveket. A terheltekből számos esetben kínzással csikarták ki az önmagukra terhelő vallomást. A vádiratok nagy része kifejezetten gyenge jogászai teljesítmény eredményeképp született meg, olykor csak a vonatkozó rendeleti helyet tartalmazták, a terhelően valló tanúk kiragadott mondataival. A főtárgyalások gyakran fulladtak botrányba, hiszen a nyilvánosság miatt a politikai pártok által felheccelt tömegek így próbáltak nyomást gyakorolni a bírói tanácsra a súlyosabb ítélet érdekében. Az is számtalan esetben előfordult, hogy a védelem tanúit meg sem hallgatták, az ítéletet kizárólag a vád tanúinak terhelő vallomása alapján hozták meg.

Végezetül meg kell jegyezni, hogy a csendőrök elleni népbíróági ügyek közül annak a 31 csendőré a legismertebb, akiket „háborús főbűnösöknek” minősítettek (Balassa Bálint főhadnagy, Ferenczy László alezredes vagy Zöldi Márton százados), ugyanis velük a korabeli sajtó is sokat foglalkozott. Háromnegyedüket a délvidéki razzia, a többieket a zsidók deportálásában játszott szerepük miatt vonták felelősségre. Közülük hetet halálra ítélték, és kivégeztek. A törzsisztek egy részén kívül számos tiszthelyettes és közlegény is népbíróság elé került. Az ÁVH egyik 1950. májusi kimutatása szerint az addig számon tartott 15.828 csendőr közül az 1944 előtti tevékenysége miatt 2473 ellen hoztak „népellenes” vagy háborús bűncselekmény elkövetésének vádjával valamilyen elmarasztaló ítéletet, ám közülük 2.331 már szabadlábon volt, 142 pedig őrizetben.⁵⁷

A „demokráciaellenes hadsereg” – ahogyan egy korabeli dokumentumban fogalmaztak – tagjai nem maradhattak „felügyelet” nélkül. Már az ÁVH-n külön részleg foglalkozott a nyilvántartásukkal, az I/2-c alosztály. 1956. november 4. után a BM II. főosztály 5. („belső reakció”) alosztálya vette át a csendőrségi ügyeket, melynek élén Hollós Ervin⁵⁸ alezredes állt. Kovács András Zoltán kimutatása szerint 1950-ben 10 331-et tartottak nyilván, különböző kategóriákba sorolva.⁵⁹

⁵⁶ ZINNER 2016. 35. (Ugyanitt írja a szerző, hogy a népügyészségek személyi összetételében „85 %-ban volt munkaszolgálatosok, vagy deportálásból visszajött, korábban sértett emberek képviselték a vádat...” Uo. 19.)

⁵⁷ <https://www.csendor.com/konyvtar/biografia/osszeallitasok/Kommunista%20jelentese%20csendorokrol%20%20cc%201950.pdf>.

⁵⁸ Hollós (Holzschlag) Ervin (1923–2008) eredetileg szűcssegéd, 1945 után „pártmunkás”, funkcionárius. A világháború alatt az illegális KMP tagja, Ságvári Endre és Csermanek (Kádár) János közeli munkatársa. Az '50-es években több tanfolyamot, pártiskolát végzett, majd az ELTE történelem szakán szerzett diplomát. (Korábban csak hat elemije volt!). 1956. november 4. után került a Belügyminisztériumba, részt vett a Nagy Imre és társai-per előkészítésében. 1957. júniustól a BM II/5. („belső reakció”) alosztály helyettes vezetője lett, 1958-tól ő foglalkozott a volt csendőrök azon részével, akik kommunistaellenes nyomozásokban és/vagy az újvidéki razziaiban vettek részt. 1962-ben őt is elbocsátották a belügyből, ettől kezdve „történészként” vált ismertté.

⁵⁹ KOVÁCS 2001. 126–127.

A forradalom leverését követő megtorlások idején, 1958-ban újra elővették a „csendőr kártyát”. A már említett Hollós Ervin vezetésével ekkor széleskörű nyomozás történt. Két irányban folyt az anyaggyűjtés. Az állambiztonságot egyfelől az 1944 előtti kommunistaellenes nyomozásban részt vett volt csendőrök, csendőrnnyomozók (valamint rendőr detektívek), másfelől pedig az 1942-es bácskai razziában részt vettek személye érdekelte. Kovács Zoltán András kutatásai szerint 1959. május 30-ig 495 volt csendőrt, detektívet és elhárítótisztet gyanúsítottak meg, végül 129 személyt vettek őrizetbe, akik közül 71 volt 1944 előtt csendőr, közülük 22-t végeztek ki.⁶⁰

Rózsavölgyi György őrmester esete

Rózsavölgyi György (eredeti családneve Hugyec) 1914-ben született Békéscsabán. Apja váltóőr volt, heten voltak testvérek. Hat elemiit végzett. Felcseperedve előbb gazdasági cseléd volt, majd a MÁV-nál pályamunkás. 1936 és 1938 között töltötte a sorkatonai szolgálatát. 1939-ben jelentkezett a csendőrséghez, ahol egy évig a szentesi próbacsendőr iskolában tanult. 1940-ben a földéaki őrshez osztották be, tizedesi rangban. 1941 márciusában Csongrádra helyezték, ahol szakaszvezető lett. 1942 áprilisában beosztották a IV. honvéd hadtesthez, mint tábori csendőrt. Osztrogozsszk környékén a hadtestparancsnokság őrségét biztosították. (Megkapta a bronz vitézségi érmet és a tűzkereszt-érmet.) 1943-ban hazakerült, a csongrádi őrsön őrmesterként szolgált, mígnem áthelyezték októberben Csanytelekre. Az egyik forrás szerint 1944 szeptemberében parancsra az őrs tagjaival együtt elhagyta a szolgálati helyét és Kaposvárra vonult, majd 1944. december 10-én szovjet hadifogságba esett, de valami szerencse folytán pár nap múlva elengedték. Egy másik verzió szerint a zsidók deportálása után (mivel „falazott” az egyiknek) büntetésből áthelyezték a honvédséghez. Mindenesetre úgy tűnik, hogy 1945 tavaszán hazamehetett Csanytelekre, és a felesége 30 holdján gazdálkodott. Egy 1952. szeptember 22-én Bernátkúton felvett gyanúsítottai jegyzőkönyv szerint 1945-ben a helyi igazolóbizottság „igazoltnak” jelentette ki.⁶¹ (Annak nincs nyoma, hogy „A volt csendőrségi személyek igazolására alakult különleges igazoló bizottságnak” benyújtotta volna az igazolási okmányait.)

Rózsavölgyit 1945. május 13-án egy vagyonos csanyteleki, zsidó származású⁶² kereskedő, Rosenzweig Lajos jelentette fel. Azt állította, hogy a volt őrmester „*Csanytelek csendőr őrsének kis réme volt. Amit bizonyít Csanytelek egész munkás osztálya is, ha valahol legkisebb munkás sérelmek vagy susogó balszélsőséges észlelést jelentettek az őrsön, önkényes vállalkozást vállalt a szerep végre hajtására. Meg győződéseim szerint régi fasiszta és nyika [sic! valószínűleg fasiszta és nyilas – V. G. megj.] barát volt.*” (A csanyteleki községházán felvett jegyzőkönyvben olvasható szöveg nagyon zavaros, helyenként egyszerűen érthetetlen.) Előadta még, hogy 1944 júniusában, mielőtt a sorstársaival a kisteleki gettóból a szegedi téglagyári gyűjtő-gettóba szállították, őt Rózsavölgyi két társával agyba-főbe verte, gumicsővel ütlegelte azért, hogy elárulja, hová rejtette el az értéktárgyait. Majd kijelentette: „*1944 június közepe táján, mikor Szegedre elhurcoltak benünket, megkeresett három csendőr, és azal a kijelentéssel, hogy ha eről, még a deportáltak*

⁶⁰ I. m. 133–136.

⁶¹ Bernátkúton 1952. szeptember 22-én fölvetett gyanúsítottai jegyzőkönyv és október 8-án Pálhalmán kézzel írt önéletrajz. ÁBTL 3.1.9. V-39699, 29., 57–58.

⁶² Csanyteleken 1941-ben mindössze kilenc izraelita vallású lakos élt. KEPECS–KLINGER 1993. 138.

között is szót merek említeni, kikérnek a táborból, s majd elnémitanak, hogy nelegyen mód arra, hogy egy ilyen piszkos zsidó és kommunista bérenc ne élvezhesse még a levegőt sem.”⁶³ Végül azt állította, hogy az elszenvedett bántalmazások miatt annyira elkeseredett, hogy öngyilkossági kísérletet követett el. (Vallomásából azonban nem derül ki, hogy tulajdonképpen mi is történt.)

A brutális vallatásnak fültanúja volt – Rosenzweig elmondása szerint – a kisteleki Kőrösi János, akitől másnap, 14-én a helyi rendőrség politikai osztályán vettek fel jegyzőkönyvet. Ő azt vallotta, hogy tapasztalata szerint „ő volt a gettó réme. Mindenki reszketett tőle.” Szerinte a motozásnál nagyon durva volt, mindenkivel trágár módon beszélt.⁶⁴ Egy másik tanú, Popper Vilmosné, aznap ugyancsak erről a brutális vallatásról beszélt. Elmondása szerint őt nem verték meg (csak „tudomása” volt arról, hogy a többiekkel ezt megtették), de vallatás közben az őrmester „piszkos kommunista zsidónak” nevezte, valamint kijelentette: „Tik, bűdös zsidók, úgy is hamarosan megdöglőtök.”⁶⁵

Aznap, vagyis 1945. május 14-én a kisteleki rendőrség politikai nyomozója, Vörös Péter, megküldte a szegedi PRO számára a felvett jegyzőkönyveket azzal, hogy még további kihallgatásokat fog „foganatosítani”. A volt csendőrt két nappal később őrizetbe vették.

Május 24-én Rózsavölgyit gyanúsítottként hallgatták ki a Szegedi Rendőrőrkapitányság Politikai (Rendészeti) Osztályán. Ekkor – legalábbis a jegyzőkönyv szerint – azt adta elő, hogy Kisteleken, a zsidó lakosság⁶⁶ elhurcolása előtt részt vett „rejtegetés vagy egyéb más ügyek felkutatásában”, és „egy alkalommal egy csanyteleki zsidót a gettóban szíjkorbáccsal agyba-főbe vertem, és közben különféle megjegyzéseket tettem. Mint csendőr őrmester, minden esetben hűen teljesítettem előljáróim és feljebbvalóim parancsait, azokat teljes mértékben, azokat száz-százalékig végre hajtottam. Azt kétségtelen beismerem, hogy zsidókkal szemben meglehetősen durván bántam...”⁶⁷ (Ha a kutató figyelmesen végig olvassa ezt a gyanúsítottal aláíratott jegyzőkönyvet, nyilvánvaló, hogy azt a kihallgató tiszt fogalmazta meg, és nem a valóban elhangzott vallomást tartalmazza.) Hat nappal később, május 30-án a szegedi népügyészség elrendelte az előzetes letartóztatását. (Ezt június 25-én, majd július 30-án a népbíróság meghosszabbította egy-egy hónappal.) Ugyanaznap dr. Bíró Sándor népügyész utasította a kisteleki rendőrkapitányságot, hogy további bizonyítékokat szerezzenek be a csendőr működésével kapcsolatban, és hallgassák ki azokat a deportálásból visszatért zsidókat, akiket a gyanúsított megkínzott. „A már eddig kihallgatott tanúk és a még kihallgatandó tanúk során tisztázandó, hogy a sértettek milyen gyógytartamú [sic!] sérüléseket szenvedtek, és hogy a megkínzás következtében egyik, vagy másik halála nem következett-e be.” Azt is állapítsák meg, hogy valóban használta-e a „ti bűdös zsidók, úgy is hamarosan megdöglőtök”-kijelentést.⁶⁸

Június 21-én még egy csanyteleki tanút hallgattak ki a helyi községházán. Demény János gépszerező azt mondta, hogy Rózsavölgyi 1944 májusában „zsidó vagy rejtegetése” miatt keményen megfenyegette, és durván szidta a zsidókat, meg a kommunistákat („piszkos komonista bandát” emlegetve). A tanú szerint Rózsavölgyi „Csanyteleknek a réme volt”,

⁶³ ÁBTL V-39699, 6.

⁶⁴ ÁBTL V-39699, 9.

⁶⁵ MNL CsML, XXV. 8. fond, Nb. 254/1945. 12.

⁶⁶ Kisteleken az 1941-es népszámlálás szerint 178 izraelita vallású lakos élt. KEPECS–KLINGER 1993. 138.

⁶⁷ MNL CsML, XXV. 8. fond, Nb. 254/1945. 17.

⁶⁸ ÁBTL 3.1.9. V-39699, 12.

és „tudomása” volt arról is, mit művelt a zsidókkal Kisteleken, és hogy miatta Rosenzweig öngyilkossági kísérletet követett el.⁶⁹

Június 27-én az előzetes letartóztatásban lévő volt csendőr egy saját kezűleg írt beadványt intézett a népügyészséghez. Ebben azt kérte, hogy helyezték szabadlábra, mert ő földművesként a saját öt, és apósa negyvenöt holdján gazdálkodik Csongrádon, szökéstől tartani nem kell. Ráadásul az aratási-cséplési munkálatokban mindenképp részt kell vegyen, mert apósa munkást nem kap, az pedig országos érdek, hogy minden szem gabonát betakarítsanak. Ennek hatására három nappal később a népügyészségen dr. Pártos Imre végre kihallgatta. Ekkor a május 24-i rendőrségi vallomását annyiban módosította, hogy Rosenzweiget nem „agyba-főbe” verte, hanem „csak” húsz-huszonötször megütötte, hogy kiszedje belőle, hová rejtette el az értéktárgyait és a pisztolyát. Tagadta, hogy bárki mást bántalmazott volna, csak azt ismerte el, hogy „a deportálásra szánt zsidóktól” minden értéket elszedtek, még a jegygyűrűket is.⁷⁰ (Erre azonban utasításuk volt, akár csak a deportálásban részt vett többi csendőrnek, illetve rendőrnek.)

A kihallgatást követően a népügyész pótnyomozást rendelt el, július 9-én és 10-én ezért hallgatták ki még egyszer a legelső feljelentőt, majd feleségét és sógornőjét, valamint két kisteleki lakost, Adler Mihály nyomdászt és Jakus József magántisztviselőt. Mindketten Rózsavölgyi brutalitásáról vallottak. Előbbi azt mondta, hogy Rosenzweiget „szinte félholtan, kékrezőldre verve, eszméletlen állapotban hozták ki a kínzó szobából. [...] Általában az volt a tapasztalatom, hogy a kirendelt csendőrségnek legvadabb, legerőszakosabb, legdurvább alakja Rózsavölgyi volt.”⁷¹ Jakus, akit kirendeltek a kisteleki gettóhoz, és a motozásnál volt jegyzőkönyvvezető, Rosenzweiggel kapcsolatban szinte szó szerint ugyanazt vallotta, mint Adler. Arról is tudomása volt, hogy a kínzások hatására a csanyteleki kereskedő öngyilkosságot kísérelt meg. Akárcsak a többi tanú, ő is elmondta, hogy az őrmester mindenkitől elszedette a gyógyszereit és az iratait, valamint a jegygyűrűket. Megismételte azt, amit Adler vallott: „a deportálásunkra kiküldött csendőr-különmény legdurvább, legbrutálisabb tagja volt, mindannyian csak tőle féltünk.”⁷²

Ennyi éppen elég volt ahhoz, hogy dr. Pártos Imre népügyész július 18-án megküldje a nyomozati iratokat és a vádiratot a népbírósnak. A 2045/1945.n.ü. számú vádiratban Rózsavölgyi György ellen hat rendbeli, az 1440/1945. M.E. sz. rendelet 6. §-ával módosított, 81/1945. M. E. számú rendelet 11. §-ának 5. pontjába⁷³ ütköző „háborús bűntett” elkövetése miatt emelt vádat. Az indoklás szerint a kisteleki gettóban, mint szolgáltatételre beosztott őrmesternek, a „munkaköre a gettóba költöztetett zsidók ellenőrzése volt. Ezt a teendőt a legkegyetlenebb módon hajtotta végre.” két zsidót brutálisan (gumicsővel, illetve gumibottal) megvert, másoktól elkobozta a gyógyszerét (emiatt ketten elhunytak), „meg nem határozható több személyektől jogtalanul elvette téli ruházatát”.⁷⁴ Kilenc tanú beidézését indítványozta, és az előzetes letartóztatás további fenntartását.

⁶⁹ MNL CsML, XXV. 8. fond, Nb. 254/1945. 7.

⁷⁰ ÁBTL 3.1.9. V-39699, 18.

⁷¹ MNL CsML XXV. 8. fond, Nb. 254/1945. 6.

⁷² MNL CsML XXV. 8. fond, Nb. 254/1945. 8.

⁷³ Eszerint háborús bűnös az is, aki „a megszállott területek lakosságával vagy a hadifoglyokkal való bánás tekintetében a háborúra vonatkozó nemzetközi jogszabályokat súlyosan megsértette, vagy a visszacsatolt területek lakosságával a reábizott hatalommal visszaélve, kegyetlenkedett, vagy aki általában felhajtója, tettese vagy részese volt emberek törvénytelen kivégzésének vagy megkínzásának.” <https://1000ev.hu/index.php?a=3&param=8214> Letöltve 2018. május 30-án.

⁷⁴ MNL CsML XXV. 8. fond, Nb. 254/1945. 45–46.; ÁBTL, 3.1.9. V-39699, 30.

A főtárgyalás időpontját 1945. szeptember 12-re tűzte ki a népbíróság, ám ezt váratlan fejlemény hiúsította meg: augusztus 26-ról 27-re virradó éjszaka Rózsavölgyi György megszökött a szegedi Csillagbörtön nagyfai rabgazdaságából.⁷⁵ (Az 1947. április 25-i tárgyalásán azt mondta, azért szökött meg, hogy láthassa a „beteg”, nyilván állapotos feleségét. „Később jelentkezni akartam – vallotta –, de feleségem nem engedett addig, míg a babája meg nem születik.”⁷⁶) Az esetről nyomban értesítette Jávorka Ferenc büntetőintézeti tiszt a szegedi törvényszéki fogházat, valamint a népügyészséget azzal, hogy „a szökevény kézrekerítése tárgyában a szükséges intézkedések megtétettek.”⁷⁷ A népügyészség azonban szeptember 7-én indítványozta, hogy a vádlott távollétében is tartsák meg az eredeti időpontban a főtárgyalás. Erre azonban csak majdnem egy évvel később került sor.

1946. szeptember 23-án Szegeden – a vádlott távollétében – megtartották a nyilvános főtárgyalást. A vádat dr. Lippay László népügyész képviselte. (Elgondolkodtató, hogy a szegedi ügyvédi kamara egy olyan ügyvédet, dr. Deutsch Imrét rendelte ki védőnek, akinek „a sértettek jó ismerősei és rokonai”, és ezt ő bejelentette, de még sem választottak más személyt helyette.”⁷⁸)

A dr. Félegyházy Pál törvényszéki tanácselnök vezette népbíróági tanács⁷⁹ kihallgatta azokat a beidézett tanúkat, akik az előző évben vallomást tettek a nyomozati szakban. (Öten az idézés ellenére nem jelentek meg.) Általában megismételték a korábbi vallomásaikat, de olykor árnyalták, sőt, módosítottak is rajta. Rosenzweig Lajos annyiban változtatott a korábbi vallomásán, hogy nem a vádlott mondta azt, miszerint ha nem jön le a deportálandó személy újjáról a karikagyűrű, harapófogóval kell lehúzni. Horváth Ferenc most azt vallotta, hogy amikor Rosenzweig kijött a „vallató helyiségből”, egyáltalán nem úgy nézett ki, mint aki járni sem képes, az öngyilkossági kísérletéről pedig nem tud, azt tévesen jegyzőkönyvezték. Más vallomásokból az derült ki, hogy a vádlottat személyesen nem ismerték, emiatt néhány tanú személyleírása egyáltalán nem illett rá. Rosenzweig szerint (aki személyesen ismerte) Rózsavölgyi magas, szőke férfi volt. Vele ellentétben Horváth Ferenc úgy írta le, hogy „kis, alacsony, zömök ember”.⁸⁰ Popper Vilmosné szerint „50 év körüli, alacsony, kövér, zömök, barna ember volt”.⁸¹ Felmerül ezek után a kérdés: mennyire tekinthetők ezek a tanúk szavahihetőnek?

A következő tárgyalásra 1947. január 11-én került sor. Ezúttal a vádat dr. Bozsó Béla képviselte, a népbíróági tanács összetétele is megváltozott,⁸² a tanácsvezető dr. Kiss Dezső törvényszéki bírósági volt. Ekkor csak egy tanút hallgattak ki (a másik három orvosi igazolással mentette ki magát). A korábban Csanyteleken már kihallgatott Rosenzweig Lajosné azt vallotta, hogy csupán a férje elbeszéléséből tudta, hogy őt Rózsavölgyi verte meg. Egyébként csak annyit látott, hogy a férje

⁷⁵ A források hallgatnak arról, hogy a Csillagbörtönből mikor, és miért kísérték át a rabgazdaságba. Hasonló történt Fodor Mihály esetében is, akit két hónappal korábban kísérték át oda, igaz, ő nem szökött meg. Mindenesetre elég szokatlan, hogy egy előzetes letartóztatásban lévő személyt a népügyészségi fogdából „áttegyenek” a rabgazdaságba.

⁷⁶ MNL CsML XXV. 8. fond, Nb. 254/1945. 35.

⁷⁷ MNL CsML XXV. 8. fond, Nb. 254/1945. 62.

⁷⁸ MNL CsML XXV. 8. fond, Nb. 254/1945. 25.

⁷⁹ A tanács tagjai: Barna Ferenc, Katona Lajos, Ökrös Lajos (NPP), Rózsa István, Sánta József, dr. Vermes Jenő népbírák.

⁸⁰ MNL CsML XXV. 8. fond, Nb. 254/1945. 23.

⁸¹ MNL CsML XXV. 8. fond, Nb. 254/1945. 24.

⁸² A tanács tagjai: Fábián Albertné (MKP), Horváth István (FKGP), Ivánkovics Ferenc (PDP), Kiss Szilveszter (szaksz.), Ökrös Lajos (NPP), Zelenák András (MSZDP) népbírák.

nagyon össze van verve. A kihallgatása után a népbíróság Kiss-tanácsa Rózsavölgyi György távollétében meghozta az Nb. 254/1945/11. számú ítéletét, melyben bűnösnek találta őt, de – egyelőre – mellőzte a büntetés kiszabását.

1947. február 19-én Rózsavölgyi Györgyöt a csongrádi rendőrségnek sikerült elfognia.⁸³ (Ennek körülményeiről még a vizsgálati dossziéjában található iratok is hallgatnak, de nyilvánvalóan otthon fogták el, a családjánál.) Erről a népbüvészség március 6-án értesítette a népbíróságot, egyben közölve azt, hogy a vádlottat a szegedi kerületi börtönben tartják őrizet alatt.

Valószínűleg április 10-én (11-én iktatták) – hivatalból kirendelt védőjén, dr. Falcione Kálmánon⁸⁴ keresztül – beadványt nyújtott be a népbírósághoz. Ebben elismerte Rosenzweig bántalmazását, ám ennek okáról és a körülményeiről most vallott először. Ennek lényege abban foglalható össze, hogy híre ment a faluban, miszerint Rosenzweig egyes ingóságait és értéktárgyait több keresztény személynél rejtette el. Ennek kinyomozására őt rendelték ki. A nyomozás során több alkalommal felismerte a zsidó kereskedő ingóságait (például egy motorkerékpárt), de ezeket nem jelentette. Az egyik helyen, ahol ugyancsak megtalálta Rosenzweig tárgyait, de szemet hunyt a fölött, az illető – talán hálából – pálinkával kínálta meg, amit elfogadott. Egy gyermek ezt meglátta, és elmondta a jegyzőnek. Az ügy miatt eljárást indítottak ellene. Másnap dr. Spett Ferenc százados, a szentesi csendőrszárm parancsnoka felelősségre vonta, és megfenyegette. Amikor Rosenzweigit is bevitték Kistelekre, megjelent Spett százados, és Dósa István alhadnagy jelenlétében megparancsolta, hogy „*mivel engedtem magam Rosenzweig érdekében vesztegettetni, büntetésül nekem kell Rosenzweigit megverni.*”⁸⁵ Így, parancsra kénytelen volt az illetőt az „alfélén” megverni, de ő ezután a saját lábán távozott. Mindennek bizonyítására hét tanút nevezett meg. A többi vádat határozottan tagadta, majd végül kijelentette: „*épen a zsidókkal szemben tanúsított türelmes magatartásom miatt, kitétek a csendőrség kötelékéből, és a kisteleki Gettóból való elszállítás után a honvédséghez osztottak be, harctéri szolgálatra.*”⁸⁶

1947. április 25-én ismét tárgyalást tartott Szegeden a dr. Kiss Dezső vezette népbírószági tanács,⁸⁷ ekkor már a vádlott jelenlétében, aki annyiban érezte bűnösnek magát, hogy parancsra megverte Rosenzweigit, majd megismételte a korábbi vallomásait. A többi kihallgatott tanú csak másoktól hallott Rosenzweig megveréséről és a többi vádpontban említett esetről. Jellemző, hogy a korábban kihallgatott négy tanú azt állították, hogy az inkriminált időpontban, 1944 júniusában a vádlottnak kis bajsza volt – miközben sohasem hordott bajuszt. Ezek szerint összekeverték egy másik személlyel.

Mivel itt is megmaradt a tanácskozási jegyzőkönyv, tudni lehet, hogy a bűnösség tekintetében a népbírák egyhangúan döntöttek, a büntetés mértéke kérdésében azonban az FKGP delegáltja megelégedett volna három év börtönbüntetéssel, míg a többi népbíró a tíz év kényszermunka

⁸³ ÁBTL 3.1.9. V-39699, 48.

⁸⁴ Dr. Falcione Kálmán (1883–1975) az első világháborút hivatásos tisztként harcolt, 1919-ben a Szegeden szerveződő Nemzeti Hadsereg tagja volt. Jogi tanulmányait elvégezve, leszerelése után, 1925-ben Szegeden ügyvédi irodát nyitott. 1947-ben a Pfeiffer-féle Függetlenségi Párt délvidéki szervezetének lett az elnöke. A „kékcédulás” választások után az ő mandátumát is megsemmisítették, majd egy koncepció perben 1948-ban tíz év fegyházbüntetésre ítélték.

⁸⁵ MNL CsML XXV. 8. fond, Nb. 254/1945. 76–77.

⁸⁶ MNL CsML XXV. 8. fond, Nb. 254/1945. 78.

⁸⁷ A tanács összetétele ismét megváltozott. Ezúttal Csamangó István (FKGP), Fábián Albertné (MKP), Ivánkovich Ferenc (PDP), Kiss Szilveszter (szakasz.), Komáromi István (MSZDP), Pazár Tibor (NPP) népbírák voltak a tagjai.

mellett szavazott. Így tehát a Kiss-tanács a Nb.254/1945/14. számú ítéletével Rózsavölgyi Györgyöt bűnösnek mondta ki az Nbr. 11. §. 5. pontjában meghatározott „háborús bűntett” elkövetése miatt, ezért őt főbüntetésként tíz év kényszermunkára, mellékbüntetésként pedig ugyancsak tízévi politikai jogvesztésre ítélte. Az indokolásból kitetszik, hogy az „ítéleti tényállás” megállapításakor kizárólag a vád tanúinak vallomásait vették figyelembe, bár a tanács meglehetősen képmutatóan elismerte, hogy a tanúk egy része nem volt elfogulatlan: *„A tanúk közül azok, akik üldöztetésben szenvedtek, kétségtelenül bizonyos ellenszenvvel viseltetnek vádlottal szemben.”*⁸⁸ Az ebből a tényből adódó következtetést azonban nem vonták le.

A népügyész ezzel a súlyos büntetéssel sem elégedett meg, hanem súlyosbításért fellebbezett, ezért az iratok a népfőügyészen keresztül (aki május 29-én a fellebbezést fönntartotta) a NOT elé kerültek.

1947. július elején a volt csendőr őrmester – dr. Falcione Kálmánon keresztül – újabb, igen terjedelmes beadványt intézett a népbíróshoz, a népügyész fellebbezése kapcsán. Ebben arra hivatkozott, hogy a *„tényállás helytelen megállapítására”* került sor. Arra is kitért, hogy ugyan a nyomozás során beismerő vallomást tett, de ezt szerinte indokoltan vonta vissza *„arra a lelki és testi kényszerre hivatkozva, melyeken a vallatás során átestem”*.⁸⁹ Mindez azt jelenti, hogy a volt csendőr őrmestert a rendőrségi kihallgatás során valószínűleg ugyanúgy bántalmazták, megkínózták, mint több sorstársát. Felhívta a figyelmet arra, hogy a tanúk közül többen fel sem ismerték, illetve nyilvánvalóan összekeverték más személlyel. Bizonyítás-kiegészítést javasolta arra vonatkozóan, hogy neki parancsra kellett Rosenzweiget megvernie, majd őt büntetésből helyezték át a honvédséghez. Ezek bizonyítására több konkrét tanút nevezett meg. Arra is hivatkozott, hogy a népbíróshoz *„a marasztaló ítélet alapját képező tényállást a tanúk vallomásából állapította meg”*, de a *„tanúk vallomása túlnyomó részben telve vannak ellentmondásokkal, és így azokat nem lehetnek volna figyelembe vehetőek.”*⁹⁰ Arra is felhívta a figyelmet, hogy ő csak egy *„beosztott, alárendelt személy”*⁹¹ volt a motozásoknál, miközben rajta kívül jelen voltak törzsőrmesterek, alhadnagyok, és Spett százados is. (Kutatásaim során nem találtam nyomát annak, hogy a kisteleki gettózás kapcsán mást is felelősségre vontak volna.) Végül úgy vélte, hogy a népbíróshoz jogszabályt sértett akkor, amidőn elutasította a bizonyításkiegészítés iránti kérelmét, mert ezzel nem tette lehetővé, hogy *„a valós tényállás felderíttessék”*.⁹² Emiatt újabb tanúk kihallgatását kérte (például annak bizonyítására, hogy ő nem teljesített szolgálatot a kisteleki gettóban, csupán egy napra vezényelték át, hogy részt vegyen a motozásban), de erre nem került sor. Úgy tűnik, hogy a pre-konceptió alapján ítélező másodfokú bíróságot nem érdekelte „a valós tényállás felderítése”.

A NOT nem kapkodta el a bűnügy tárgyalását, erre csak két évvel később került sor. A dr. Pálosi Béla vezette tanács 1949. június 15-i nyilvános fellebbviteli tárgyalásán a NOT.II. 1691/1947/16. számú ítéletével Rózsavölgyi Györgyöt főbüntetésként három év kényszermunkára ítélte (a mellékbüntetést helybenhagyta). Az elsőbíróság általi „tényállást”, amit – az indokolás

⁸⁸ MNL CsML XXV. 8. fond, Nb. 254/1945. 49.

⁸⁹ MNL CsML XXV. 8. fond, Nb. 254/1945. 80.

⁹⁰ MNL CsML XXV. 8. fond, Nb. 254/1945. 82.

⁹¹ MNL CsML XXV. 8. fond, Nb. 254/1945. 83.

⁹² Uo.

szerint „az elsőbíróság lényegesebb törvénysértés nélkül állapított meg”⁹³ – elfogadták. (Az előzetes letartóztatásban eltöltött időt sem az elsőfokú ítéletben, sem most nem számították be a büntetésbe, valószínűleg a szökése miatt.)

1949. június 28-án Rózsavölgyi György a szegedi Országos Büntetőintézetben (a Csillag-börtönben) megkezdte büntetésének letöltését. 1950. szeptember 7-én dr. Szalay József szegedi államügyész határozata értelmében szabadlábra kerülhetett, mert rá is érvényes volt a 159.300/1950.I.M.III/1. sz. amnesztia-rendelet.⁹⁴ „Természetesen” nem szabadulhatott, mert ugyan a börtönből kiengedték, de a BM ÁVH szeptember 20-i véghatározatával rendőrhatalósági őrizetbe helyezték. (Azzal a megokolással, hogy „mint volt csendőr; a demokratikus rendszer ellensége”.⁹⁵) Először a kistarcsai internálótáborban tartották fogva. 1951. augusztus 1-én az inotai, onnan októberben az isaszegi, majd 1952. június 15-vel a Bernátkút-dóramajori, október 8-tól a pálfalmi kényszermunkatáborba hurcolták. Bernátkúton 1952. szeptember 21-én ezt jegyezte fel róla egy ismeretlen nevű ávos: „Csendes, a hosszú rabság, majd ezt követő internálás mély hatást gyakorolt rajta. Munkához való viszonya jó. Isaszegen átlag 105%-oot, itt 106%-ot ért el.”⁹⁶ December 23-án környezettanulmány készült róla. Ebben egyebek mellett azt írták, hogy „politikai megnyilvánulásokat nem tesz, nagyon óvatos. Bizalmas körökben volt beszélgetései arról tesznek bizonyosságot, hogy a múlt rendszer híve, aki nem tudja megérteni rendszerünket. [...] Általános viselkedése a csendes, a visszavonult, a megtört ember típus. Nem vitatkozik, nem kritizál, érzi, hogy nem beszélhet, mert sokakkal szemben találja magát. A kiadott utasításokat végrehajtja. Nagyon megtörte őt a hosszú fogság alatt fiatal feleségétől és gyermekétől való távollét, s főleg az, hogy felesége nem jár beszélőre hozzá, s levelet is igen ritkán ír.”⁹⁷

1953. július 14-én szüntették meg az internálását, augusztus 15-én szabadult Tiszalökről.⁹⁸ Az állambiztonsági dossziéjában található csekély mennyiségű iratból csak annyi derül ki, hogy a Csongrád megyei Rendőrfőkapitányság Politikai Osztálya 1969-ig „figyelőztette”, a dossziéját csak akkor zárták le.

„ELLENFORRADALMÁR” CSENDŐRÖK

A csendőr egy része bekapcsolódott az 1940-es évek végén, 1950-es évek elején létrehozott antikommunista szervezkedésekbe (például a szegedi Kereszt és Kard vagy a dél-alföldi Fehér Gárda ellenállási mozgalmakba). Egy 1950-es kimutatás szerint „demokráciaellenes szervezkedésben” 249-en vettek részt.⁹⁹ A nagy többség azonban passzív maradt – egészen 1956-ig. Akkor azonban többen bekapcsolódtak a helyi „ellenforradalmi” eseményekbe. Voltak, akiket beválasztottak a munkástanácsba, a többségük a helyi nemzetőrségek tagjaként vagy annak

⁹³ MNL CsML XXV. 8. fond, Nb. 254/1945. 54.

⁹⁴ ÁBTL 3.1.9. V-39699, 24.

⁹⁵ ÁBTL 3.1.9. V-39699, 45.

⁹⁶ ÁBTL 3.1.9. V-39699, 52.

⁹⁷ ÁBTL 3.1.9. V-39699, 55–56.

⁹⁸ ÁBTL 3.1.9. V-39699, 62.

⁹⁹ <https://www.csendor.com/konyvtar/biografia/osszeallitasok/Kommunista%20jelentes%20csendorokrol%20%20cc%201950.pdf>.

vezetőjeként vállaltak aktív szerepet az eseményekben. Ez utóbbinak az a magyarázata, hogy vidéken a forradalmi bizottságok vezetősége úgy gondolta, hogy a nemzetőrség megszervezésével fegyverforgatáshoz értő csendőröket (esetleg volt hivatásos tiszteket) kell megbízni, illetve ezeket kell meghívni a fegyveres szervezetbe. Az 1956. november 4. utáni megtorlás idején őket rendőrhatalósági felügyelet alá helyezték, vagy internálták, bíróság elé állították.

Böröcz József főtörzsőrmester esete

Böröcz József a Somogy vármegyei Kisgyalánon született 1898-ban. A szülei cselédek voltak, ők nyolcan voltak testvérek. 1916-ban vonult be katonának a székesfehérvári 17. honvéd gyalogezredhez. Harcolt a keleti fronton és a hírhedett Doberdó-fennsíkron is. A fronton előléptették őrmestermek. 1918. október végén olasz hadifogságba esett, két évig volt hadifogoly Franciaországban. Amikor haza jött, ismét napszámos lett, majd 1922-ben jelentkezett a Pécsi Rendőrkapitányságon rendőrnek. Fel is vették, de 1924-ben, mint létszám felettit, áthelyezték a csendőrséghez. Kutason volt próbaszolgálatos, majd beiskolázták, a csurgói próbacsendőr iskola elvégzése után előbb a drávafoki, utána a babócsai őrsre helyezték. Több alkalommal kisebb időszakokra átvézenyelték más őrsökre is. A legutolsó beosztása őrsparancsnok-helyettes volt Somogyváron, főtörzsőrmesteri rangban. A „felszabadulás” után Lengyeltótiiban megalakította a rendőrorsöt, annak lett a vezetője. 1947-ig volt tagja a „demokratikus” rendőrségek, de 1948-ban – valószínűleg a csendőr múltja miatt – rendelkezési állományba helyezték, majd nyugdíjazták. 1950-ben – előtte ismeretlen okokból – megvonták a nyugdíját. Utána Babócsán a földműves szövetszövetnél volt mázsáló, később az Olajkutató Vállalatnál alapozó munkás, majd konyhavezető. 1935-ben nősült, két gyermeke született.¹⁰⁰

Böröcz József „bűne” nem elsősorban a csendőr múltja volt, hanem az, hogy aktívan kivette részét Babócsa 1956-os „ellenforradalmi eseményeiből”. Arról, hogy ténylegesen mit is követett el, a források eléggé ellentmondásos képet nyújtanak.

Az első tanúkihallgatásokat vele kapcsolatban meglehetősen későn, az „ellenforradalmi események” után majdnem egy évvel később, 1957 szeptemberében rögzítették. Szeptember 12-én a babócsai rendőrors hivatalos helyiségében Györffy József rendőr nyomozó hadnagy hat személyt hallgatott ki tanúként vele kapcsolatban. Egy pályamunkás, aki tagja volt a helyi nemzetőrségnek, azt adta elő, hogy 1956. október 30-án Böröcz behívatta a tanácsházára és egyszerűen közölte vele, hogy aznaptól nemzetőr. Kioktatta, hogy mit kell tennie, hogyan kell igazoltatni, és azt is mondta neki, hogy ha gyanús személlyel találkozik, kísérm be a nemzetőrség parancsnokához, Osztopáni Jánoshoz. *„Határozottan utasított arra, hogy ha valaki nem akar engedelmeskedni, fogjam meg, vágjam hátra a kezét és kísérm be az őrsre. Én ezt nem hajtottam végre. Erre azt mondotta, ha valaki nem engedelmeskedik, üsem meg. A tanácsházánál lévő nemzetőröket oktatta a fegyver fogásokra és a fegyver kezelésére, hogy adott esetben tudjanaka fegyverrel báni. Azt a megjegyzését tudom a komonistákkal kapcsolatban, hogy azok semmiféle nemzetőrségnek vagy nemzeti bizottságnak tagjai nem lehetnek. Megjegyezni kívánom, hogy Böröcz József volt minden éjjel általában szolgálatban. Irányította a községben a nemzet*

¹⁰⁰ ÁBTL 3.1.9. V-142655, 28.

őri szolgálatott.” – vallotta a jegyzőkönyv szerint.¹⁰¹ A tanúk (köztük a nemzeti bizottság volt elnöke) mindnyájan megemlítették, hogy Böröcz kezdeményezésére volt a somogyaracsi szőlőhegyen egy „razzia”, mert olyan hírekhez jutottak, hogy ott fegyveres kommunisták bujkálnak. „Ő szervezte meg a harci csoportot, amelyik a Somogyaracsi szőlőhegy átfésülésére elindult, mivel arról szereztek tudomást, hogy ott komonisták vannak.” – mondta az egyik tanú.¹⁰² (A későbbi vallomásokból kiderül, hogy mire odaért a „különítmény”, addigra a kommunisták elszeleltek onnan.) Böröcznek ezen kívül volt még egy másik bűne is: egy Békés megyéből korábban odaköltözött kommunistát, aki olyan házban lakott, amelyet az eredeti tulajdonosától vettek el, felszólított, hogy onnan költözzön ki, sőt, hagyja el a falut, ahová „csak úgy vándorolt be”,¹⁰³ és költözzön vissza a szüleihez. (A vidéki kisközösségek mindig rossz szemmel néztek az idegenekre, a „gyüttmöntökre”, főleg, ha azok ráadásul még a kommunista párt által odahelyezett személyek voltak.) Végül az is fölmerült vele kapcsolatban, hogy részt vett hivatalos iratok megsemmisítésében (elégítésében) és a helyi rendőrség lefegyverzésében.

Az elkövetkező hetekben Győrffy azt igyekezett tisztázni, hogy tulajdonképpen ki is volt a helyi nemzetőrség parancsnoka és a helyettese. Egyes tanúk szerint ő parancsnok volt, mások szerint társ-parancsnok, míg többen (egyebek mellett Kovács István, a nemzeti bizottság volt elnöke) azt állították, hogy helyettes parancsnok volt.

A volt csendőrt csak 1957. szeptember 16-án hallgatta ki Győrffy hadnagy a kaposvári börtönben. Kérdésére elmondta, hogy Babócsán október 28-án alakult meg „az ellenforradalom által létrehozott »nemzet őrség«. Ennek vezetője Osztopáni János lett.”¹⁰⁴ 29-én reggel megjelent nála (a szintén volt csendőr) a nemzetőrparancsnok és felszólította, hogy vállalja el a helyettesi tisztséget. Kétszer is elutasította, végül harmadszorra azt mondta neki, ha megint megteszi, nem fog nyugdíjat kapni. Ezután elment a tanácsházára és jelentkezett a nemzetőrségnél. Osztopáni közölte vele, hogy csak ellenőrzési jogköre lesz, a nemzetőrök felett ő intézkedik. Mint elmondta, nem egy helyettese volt Osztopáninak, rajta kívül még négyen voltak. „Én és fentnevezett személyek általában nemzet őri szolgálatot nem láttak el, bent az épületben, csak ellenőrzési jogkörünk volt, vagyis azzal voltunk felhatalmazva.”¹⁰⁵ Kérdésre azt válaszolta, hogy amikor megalakult a nemzetőrség, nem voltak fegyvereik, csak később szerzett Osztopáni. A rendőrségtől először a céllövő fegyvereket vette át, azután a beszolgáltatott vadászpuskákat is. Tudomása szerint Osztopáni később a bolhói és a péterhidai határőr őrsökről, meg a nagyatádi honvéd laktanyából szerzett fegyvereket. Azt is beismerte, hogy a fiatal nemzetőröket kioktatta a fegyverviselésre, nehogy kárt tegyenek egymásba, azt azonban tagadta, hogy olyan utasítást adott volna az egyik volt nemzetőrnek, hogy aki nem engedelmeskedik, annak csavarja hátra a kezét.

17-én Győrffy folytatta a kihallgatását. Ekkor tagadta, hogy az október 27-i babócsai nagygyűlésen ő javasolta volna a nemzetőrség megalakítására, mint ahogy egyesek állították.

¹⁰¹ ÁBTL 3.1.9. V-142655, 10.

¹⁰² ÁBTL 3.1.9. V-142655, 16. (Az egyik tanú hallotta, amint telefonon beszélt a somogyaracsi nemzeti bizottsággal, és közölte, hogy „a szőlőhegyben komonisták bujkálnak fegyveresen, de ezt nem fogjuk elnézni, megfogjuk őket semmisíteni”. ÁBTL 3.1.9. V-142655, 12.)

¹⁰³ ÁBTL 3.1.9. V-142655, 21

¹⁰⁴ ÁBTL 3.1.9. V-142655, 28.

¹⁰⁵ ÁBTL 3.1.9. V-142655, 29.

Kihallgatója ezt nem fogadta el, mert az egyik tanú ellenkezőképpen vallott rá. Határozottan tagadta azt is, hogy a tanácsházán részt vett volna iratok elégetésében, és a helyi rendőrök lefegyverzésében. (A válaszait Győrffy nem fogadta el.) Részletesen beszélt arról is, amikor egy teherautóval felmentek a somogyaracsi szőlőhegyre, ahol hírek szerint fegyveres kommunisták bujkáltak. Azt tagadta, hogy november 1-én utasította volna az egyik rendőrt, hogy szerezzen benzint (Terebes István azt vallotta, Böröcz utasította, hogy azért szerezzen benzint vagy benzin-üveget, hogy ha „jönnek az orosz tankok, azokra dobáljuk rá”¹⁰⁶), és hogy G. Tóth László felcserlő a lakás elhagyására szólította fel. Vallomása szerint a párház épületét Radics József és Tibáld György nemzetőrök dúlták fel és égettek el iratokat néhány más személlyel együtt. Végül két dologban érezte bűnösnek magát: 1.) tagja lett a nemzetőrségnek. 2.) Kovács István nemzeti bizottsági elnök utasítására felment a hegyre „komonistákat” keresni. November 5-én ment át Jugoszláviába három más ismeretlen személlyel, utána a (horvátországi) gerovói táborba¹⁰⁷ került, de decemberben jelentkezett, hogy haza szeretne jönni. Előbb a bánási Melencébe, majd a közép-bácskai szenttamási táborba, került, onnan hozták haza 1957. február 16-án. Állítása szerint csak azért szökött ki, „mert be voltam rúgva, és nem tudtam azt, hogy mi van velem”. A TT pisztolyát valahol a határsávban veszítette el.¹⁰⁸

Szeptember 17-én Győrffy határozatot hozott a nyomozás befejezéséről. Egy héttel később Kaposváron határozatot hozott a „népidemokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való tevékeny részvétel miatt indított bűnügyben” Böröcz előzetes letartóztatásáról és házkutatásáról, mert „az ellenforradalom ideje alatt aktív tevékenységet fejtett ki. A községben mint nemzet őrként helyettes tevékenykedett, szervezte a községben a nemzet őrséget, részt vett az ő kezdeményezése alapján a Somogyaracsi szőlőhegyben bujkáló komonisták keresésében, erre a célra egy fegyveres csoportot szervezett, amivel ki is ment a szőlőhegybe. G. Tóth László Babocsai lakosnak és még több társának elrendelte, hogy a tanácsnál székelő nemzetőrségnél naponta két esetben jelentkezzenek. Mint nemzet őrként egy TT. pisztollyal volt felfegyverkezve – amit még a mai napig sem szolgáltatott be.” A tevékenységét a hét felvett tanúvallomási jegyzőkönyv bizonyítja. A határozattal egyet értett Papp Ferenc r. nyomozó hadnagy, fővizsgáló.¹⁰⁹

1964. július 6-án a Somogy megyei Rendőrfőkapitányság III/III alosztályán, Kaposváron Balasa Sándor százados javasolta a figyelő-dossziéjának a fenntartását. Írt. Az indoklásában az olvasható, hogy 1960. május 12. óta szerepel a „veszélyes elemek külön nyilvántartásában, mert a felszabadulás előtt, mint csendőr teljesített szolgálatot 1924-től 1945-ig törm. rendfokozatban. Az ellenforradalmi eseményekbe aktívan bekapcsolódott, mint nemzetőrparancsnok fejtett ki tevékenységet. Több kommunista és 1919-es veterán névsorát tartotta magánál a velük való leszámolás céljából. Felvonulásokat szervezett Bolhón, Heresznyén és Vízvár községekben. Szovjet ellenes uszító kijelentéseket tett. 1956. nov. 4-én Jugoszláviába disszidált, majd 1957. március 1-én [utólag kézzel besúruva: »illegálisan«] jött haza.” 1957. április 3-án preventív őrizetben volt, majd a Somogy megyei Rendőrfőkapitányság július 20-án internáltatta. Október 7-én került

¹⁰⁶ ÁBTL 3.1.9. V-142655, 25.

¹⁰⁷ Gerovo az akkori Jugoszlávia egyik legnagyobb befogadó tábora volt, mintegy 1700 magyarországi menekült tartózkodott ott. Lásd HEGEDŰS 2017. 98.

¹⁰⁸ ÁBTL 3.1.9. V-142655, 27–34.

¹⁰⁹ ÁBTL 3.1.9. V-142655, 5.

előzetes letartóztatásba, majd a kaposvári megyei bíróság 1957. december 31-én „mozgalomban való tevékeny részvétel büntette” miatt a B.996/1957. sz. ítéletével jogerősen nyolc hónap börtönbüntetésre és 500 ft. vagyonelkobzásra ítélte, meg négy év politikai jogvesztésre. „Büntetését letöltötte.” Szabadulása után a Pécsi Villamos Erőmű Tervező és Szerelő Vállalat kirendeltségénél volt raktáros, jelenleg az Április 4. Gépgyár raktárosa. „Munkáját jól végzi, ellene kifogás nem merült fel. Politikai szempontból zárkózott magatartást tanúsít, tartózkodik a vélemény nyilvánítástól. [...] Aktív ellenséges tevékenységére utaló körülmény nem merült fel.” A javaslatot aláírta Gelencsér István százados és Bulla József őrnagy alosztályvezető.¹¹⁰

1972. július 22-én Szűcs József százados a megyei III/III alosztályon határozatot hozott az operatív nyilvántartásból való törléséről, mert Böröcz József február 14-én Babocsán elhunyt.

ÖSSZEFOGLALÓ

A Magyar Királyi Csendőrség 1945 előtti történetével foglalkozó munkák alapjában véve a korabeli jogszabályok és csendőrségi kiadványok feldolgozásain alapulnak, ugyanis a testület iratállománya szinte teljes egészében elpusztult a második világháború végén.¹¹¹ Az elmúlt évek kutatásai alapján úgy gondolom, hogy ezt a komoly forráshiányt valamelyest lehetne pótolni. Az Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltárában ugyanis igen sok, a volt csendőrökkel kapcsolatos anyag található. (Kutatásaim során több, mint ezer olyan operatív, vizsgálati és egyéb dossziét sikerült beazonosítanom, amelyek a csendőrséggel, a csendőrökkel kapcsolatos iratokat tartalmaznak.) Az állambiztonsági iratokon kívül fontos forrásbázist jelent a megyei levéltárakban (és természetesen a Budapest Főváros Levéltárában) található népbíróági iratanyag. Sajnos ezek földolgozása ugyanúgy várat magára, mint az állambiztonsági iratoké.

A népbíróági perek kapcsán meg kell, hogy jegyezzek néhány dolgot. Azok a kutatók, akik konkrét személyek (gyanúsítottak) ügyével foglalkoztak, sok esetben mellőzték a forráskritikát. Arról van szó, hogy a vád tanúit, mint sértett feleket (volt deportáltak vagy munkaszolgálatosok) számos esetben nem mondtak igazat, képtelenségekkel vádolták meg a gyanúsítottat/vádoltat. (Például azt vádolták meg a volt csendőrt, hogy részt vett a gettó őrzésében – miközben bizonyíthatóan távol volt, kiküldetésben.) Sok esetben teljesen nyilvánvaló volt a tanúk összebeszélése, máskor egyszerűen nem derült ki a tárgyalás során, hogy a tanúk egy része más személyleírást adott meg, mint a többiek. Mindezeket az ellentmondásokat nem vették figyelembe sem a népbírák az ítélet meghozása során – sem pedig a későbbi kutatók.

Arra is föl kell hívnom a figyelmet, hogy a csendőrség tevékenységét utólag nem lehet megítélni néhány, háborús főbűnösnek nyilvánított volt csendőr tevékenységével. Egyébként pedig nem csak azokat sújtotta (nép)bíróági retorzió, akik valóban követtek el bűnöket, hanem azokat is, akiknek csupán annyi bűnük volt, hogy 1945 előtt a csendőrségnél szolgáltak. Egyet tudok érteni Kovács Zoltán András megállapításáva: „A Magyar Királyi Csendőrség felszámolása körüli retorziókat [...] a kisemberek [a tiszthelyettesek, és a legénység – V. G. megj.] érezték meg

¹¹⁰ ÁBTL 3.1.9. V-142655, 58–59.

¹¹¹ A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában csak öt doboznyi, míg a Hadtörténelmi Levéltárban csupán hat doboznyi iratanyag foglalkozik a csendőrséggel.

leginkább.”¹¹² Ha azt látjuk, hogy olyan volt csendőröket, akik az „ellenforradalom” eseményeiben nem vettek részt, nem „izgattak” a „szövetkezetesítés” vagy a „munkás-paraszt” hatalom ellen, nyilvános helyen nem politizáltak, egyébként pedig már idős, beteges emberek voltak, de ennek ellenére mégis figyeltették őket, arra kell gondolnunk, hogy Kádár János elhíresült kijelentése, miszerint „*aki nincs ellenünk, az velünk van*”, a volt csendőrökre nem vonatkozott.

Végül meg kell jegyezni, hogy a volt Magyar Királyi Csendőrség megítélésével kapcsolatban még napjainkban is találhat az olvasó szélsőséges véleményeket. Többen még a testület megszüntetése után több mint fél évszázaddal is, a bukott kommunista rendszer álláspontját hangoztatják. „Általában megállapítható, hogy a csendőrséget a szigor, a fegyelem, néhány kivételtől eltekintve a százszázalékos parancsvégrehajtás, a vak engedelmesség, **a brutalitásra való hajlam** jellemezte Magyarország német megszállását megelőzően és azt követően egyaránt.” – állítja Molnár Judit szegedi egyetemi tanár az egyik tanulmányában.¹¹³ Úgy gondolom, hogy az ilyen szélsőséges vélemények egyfelől nem felelnek meg a sine ira et studio elvének, másfelől pedig tovább táplálják az 1945 óta hangoztatott, hamis vádakát. Nem vonom kétségbe, hogy a Magyar Királyi Csendőrség állományának tagjai között is előfordulhattak önmagukból kivetkőzött, a tízparancsolatot megtagadó, antihumánus személyek, de ez nem volt jellemző magára, a testületre.

FELHASZNÁLT IRODALOM

CSAPÓ CSABA (1999): *A Magyar Királyi Csendőrség története (1881–1914)*. Pécs, Pro Pannonia Kiadói Alapítvány.

HEGEDŰS ATTILA (2017): *Magyar menekültek Jugoszláviában*. Belvedere Meridionale Kiskönyvtár, XVII. Szeged. 95–103.

KAISER FERENC (2002): *A Magyar királyi Csendőrség a két világháború között*. Pécs, Pro Pannonia Kiadói Alapítvány.

KEPECS JÓZSEF – KLINGER ANDRÁS (szerk., bev.) (1993): *A zsidó népesség száma településenként, 1840–1941*. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal.

KOVÁCS ZOLTÁN ANDRÁS (2001): Csendőrsors Magyarországon 1945 után. In FEKETE JUDIT – OKVÁTH IMRE (szerk.): *Katonai perek a kommunista diktatúra időszakában, 1945–1958*. Budapest, Történeti Hivatal. 103–140.

LUKÁCS TIBOR (1979): *A magyar népbírósi jog és népbíróságok 1945–1950*. Budapest, Jog- és Közgazdasági Könyvkiadó.

MOLNÁR JUDIT (2005): Csendőrök a népbírósi elött. In MOLNÁR JUDIT (szerk.): *A holokauszt Magyarországon európai perspektívában*. Budapest, Balassi Kiadó. 647–662.

MOLNÁR JUDIT (2016): Csendőrök – deportálás – megbélyegzés? *Élet és Irodalom* 60. évf. 27. sz.

¹¹² I. m. 140.

¹¹³ MOLNÁR 2005. 655.

PARÁDI JÓZSEF (2012): *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított közbiztonsági őrtestület (1881–1945)*. Budapest, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság.

PARÁDI JÓZSEF (szerk.) (2015): *Magyar csendőrség-történeti tanulmányok*. Budapest, Magyar Királyi Csendőr Bajtársi Község – Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság.

PINCZÉS ZOLTÁN (1936): A csendőrség és a közigazgatás. In *A korszerű közzolgálat útja 2. Az 1936. évi közigazgatási továbbképző tanfolyam előadásai*. Budapest.

REKTOR BÉLA (1980): *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története*. Cleveland (Ohio), Árpád Könyvkiadó Vállalat.

SÖREGI ZOLTÁN (2010): Adalékok a Budapest ostromában harcoló csendőralakulatok történetéhez. *Belvedere Meridionale* 22. évf. 5–6. sz. 42–53.

SZÜCS LÁSZLÓ (szerk., bev., jegyzetek) (1997): *Dálnoki Miklós Béla kormányának (ideiglenes nemzeti kormány) minisztertanácsi jegyzőkönyvei, 1944. december 23. – 1945. november 15. A kötet*. Budapest, Magyar Országos Levéltár.

ZINNER TIBOR (2016): „éjjel nappal jó hangulatban dolgozunk és igyekszünk igazolni a belénk vetett reményeket”. Szembenézés – a népbíróságokról feketén-fehéren. *MTA Law Working Papers* 3. évf. 6. sz. https://jog.tk.mta.hu/uploads/files/mtalwp/2016_6_Zinner.pdf (Letöltve 2018. március 1-én.)

Levéltári források

ÁBTL = Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára

MNL CSMB = Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Múzeuma